

PARTICULIER ONDERWIJS IN
NEDERLAND
Over leerlingenaantallen en keuze-
motieven.

- eindrapport -

drs. J.J. van der Wel
dr. S.W. van der Ploeg

Amsterdam, november 2005
Regioplan publicatienr. 1329a

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: 020 - 5315315
Fax : 020 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan Beleids-
onderzoek in opdracht van het Ministerie van
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

VOORWOORD

Het particulier onderwijs staat momenteel volop in de belangstelling. Het Ministerie van OCW heeft RegioPlan Beleidsonderzoek opdracht gegeven om een onderzoek uit te voeren, waarin een antwoord is gezocht op vragen over het aantal leerlingen op particuliere scholen, de motieven van ouders om hun kinderen naar een particuliere school te sturen en de motieven van de oprichters van particuliere scholen. In de voorliggende rapportage doen we verslag van de bevindingen uit het onderzoek.

We hebben met veel plezier aan het onderzoek gewerkt en we benadrukken dat de totstandkoming van dit rapport niet mogelijk was geweest zonder de medewerking van een groot aantal betrokkenen. Daarom gaat onze dank uit naar de vertegenwoordigers van de particuliere scholen die ons van informatie hebben voorzien en die de vragenlijsten onder ouders en leerlingen van hun school hebben verspreid. Dat geldt eveneens voor de ouders en leerlingen die de vragenlijsten hebben ingevuld en de motieven voor hun schoolkeuze, soms op aangrijpende wijze, hebben toegelicht. Vanzelfsprekend betreft onze dank ook Saskia Rijghard en José Bal van het Ministerie van OCW.

Sjerp van der Ploeg
RegioPlan Beleidsonderzoek

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	I
1. Inleiding	1
1.1. Achtergrond en vraagstelling	1
1.2. Opzet van het onderzoek	3
1.3. Leeswijzer	7
2. Leerlingenaantal in het particulier onderwijs	9
2.1. Scholen in het particulier onderwijs	9
2.2. Leerlingen in het particulier onderwijs.....	11
3. Enige kenmerken van de particuliere scholen.....	15
3.1. De oprichting van de particuliere scholen en de motieven daarvoor	15
3.2. De doelgroepen van de scholen	17
3.3. De huidige organisatie van de school en haar toekomstvisie	17
3.4. Naar bekostiging?	19
4. Waarom ouders voor een particuliere school kiezen	23
4.1. Welke ouders hebben gerespondeerd?.....	23
4.2. Schoolloopbaan vóór een leerling naar een particuliere school gaat	24
4.3. Ouders kiezen een particuliere school.....	26
4.4. Vergelijking van de huidige particuliere school met eerdere scholen	32
5. Waarom leerlingen zelf voor een particuliere school kiezen	35
5.1. Welke leerlingen hebben gerespondeerd?	35
5.2. Leerlingen kiezen een particuliere school.....	36
5.3. Vergelijking van de huidige particuliere school met eerdere scholen	38
Literatuurlijst.....	43
Bijlagen	45
Bijlage 1 Particuliere scholen in Nederland	47
Bijlage 2 Responsanalyse ouders en leerlingen	49

SAMENVATTING

Veruit de meeste leerplichtige kinderen in Nederland volgen onderwijs aan een school die de overheid bekostigt. De indruk bestaat echter dat een toenemend aantal kinderen onderwijs volgt op particuliere scholen (zoals omschreven in artikel 1, lid b onder 3 van de Leerplichtwet 1969). In opdracht van het Ministerie van OCW heeft RegioPlan daarom onderzoek gedaan naar particuliere scholen voor kinderen in de leeftijd van het basis- en voortgezet onderwijs.

Het onderzoek moest vragen beantwoorden over het aantal leerlingen op particuliere scholen in Nederland en over de motieven van de oprichters van particuliere scholen. Ook zou het een licht moeten werpen op de motieven van ouders en leerlingen, om voor particulier onderwijs te kiezen. In deze samenvatting presenteren we de belangrijkste bevindingen van het onderzoek.

Onderzoeksaanpak

Om de vragen te kunnen beantwoorden zijn de volgende onderzoeksmethoden ingezet:

- Telefonische interviews met vertegenwoordigers van alle bij ons bekende (34) particuliere scholen in Nederland, over leerlingenaantal en motieven.
- Enquêtes onder ouders van leerlingen in particulier onderwijs en leerlingen van 11 jaar en ouder, over hun motieven om voor een particuliere school te kiezen. De respons op deze vragenlijsten was respectievelijk 37 en 32 procent.
- Telefonische interviews met 15 ouders van leerlingen in particulier onderwijs, ter aanvulling op de informatie uit de vragenlijsten.

Leerlingenaantallen

Aan het begin van het schooljaar 2005-2006 is contact gezocht met alle particuliere scholen in Nederland. Op dat moment bleken er 34 particuliere scholen actief te zijn.

Deze scholen hebben we in vier groepen onderverdeeld:

1. Scholen op zoek naar pedagogische vrijheid, waarbij het primaire doel van oprichting is om vernieuwingsonderwijs aan te bieden (bijvoorbeeld de Iederwijs-scholen).
2. Scholen op levensbeschouwelijke grondslag (bijvoorbeeld christelijk, antroposofisch of scientology).
3. 'Onderwijs-op-maatscholen'; scholen voor kinderen met leerproblemen.
4. '2-in-1-scholen'; scholen die oorspronkelijk twee leerjaren in één jaar aanboden maar inmiddels een breder aanbod kennen.

Bij deze indeling hebben we zo goed mogelijk recht proberen te doen aan de verschillen tussen de schoolsoorten en aan mogelijke motieven bij de schoolkeuze.

Op grond van de telefonische interviews met vertegenwoordigers van de 34 scholen komen we tot de volgende bevindingen over leerlingenaantallen in het particulier onderwijs:

- Aan het begin van het schooljaar 2005-2006 kennen de 34 particuliere scholen in Nederland in totaal 921 leerlingen. Dit is minder dan 0,04 procent van alle leerlingen in Nederland (exclusief BVE-sector).
- Gemiddeld kennen de scholen 27 leerlingen. Daarbij zijn grote verschillen, de kleinste school heeft 3 leerlingen en de grootste school 120. Scholen op zoek naar pedagogische vrijheid en scholen op levensbeschouwelijke grondslag zijn overigens gemiddeld een stuk kleiner dan 'onderwijs-opmaatscholen' en '2-in-1-scholen'.
- De helft van de leerlingen in het particulier onderwijs is tussen 4 en 12 jaar oud, dus ruwweg in de leeftijd van een basisschoolleerling. Een op de vijf leerlingen is ouder dan 16 jaar.
- Bijna 60 procent van de leerlingen is een jongen.
- De meeste kinderen (60%) wonen buiten de gemeente waarin de particuliere school gevestigd is.
- Ongeveer 40 procent van de leerlingen in het particulier onderwijs gaat naar een school op zoek naar pedagogische vrijheid.

Het verloop onder de particuliere scholen is groot. Sinds het inventariserende onderzoek door Research voor Beleid (begin 2005) zijn er alleen al zeven scholen voor particulier onderwijs gesloten. We beschikken helaas niet over leerlingenaantallen in de voorgaande jaren van de particulier scholen die niet meer actief zijn. Daarom kunnen we geen algemene uitspraken doen over de ontwikkeling van het leerlingenaantal in het particulier onderwijs in Nederland in de afgelopen jaren.

Motieven van de oprichters van particuliere scholen

De twee belangrijkste motieven om een particuliere school op te richten zijn:

1. Een alternatief bieden voor het bekostigde onderwijs (onderwijsconcept, kleinschaligheid, extra zorg).
2. Een specifieke groep leerlingen bedienen (levensbeschouwelijk, kinderen met leerproblemen, uitval regulier onderwijs).

Bij de oprichting gaat het vaak om een combinatie van deze motieven en een specifieke invulling daarvan.

Gevraagd naar de plannen voor de toekomst, vertellen de vertegenwoordigers van de scholen dat de scholen streven naar behoud van positie (consolidatie) en deels ook naar groei van het leerlingenaantal. Scholen op zoek naar pedagogische vrijheid draaien vaak ten minste gedeeltelijk op vrijwilligers en willen in de toekomst graag hun medewerkers betalen. Volgens de scholen is er altijd ten minste één bevoegde leerkracht aanwezig.

Ongeveer twee derde van de scholen is geïnteresseerd in bekostiging door de overheid. Dit zijn alleen scholen op zoek naar pedagogische vrijheid en scholen op levensbeschouwelijke grondslag. Een klein deel van deze scholen zegt bezig te zijn om te proberen bekostiging voor de school rond te krijgen. Het argument vóór bekostiging is dat de drempel van de ouderbijdrage verdwijnt. Tegelijkertijd hebben bijna alle particuliere scholen bedenkingen bij bekostiging, omdat ze verwachten dat bekostiging leidt tot verlies van de identiteit van de school (vrijheid, kleinschaligheid, onderwijsconcept). Een derde van de scholen is daarom ook ronduit tegen bekostiging.

Motieven van ouders om voor particulier onderwijs te kiezen

De vragenlijst voor ouders is ingevuld door 231 ouders van leerlingen in het particulier onderwijs. Belangrijke motieven om voor een particuliere school te kiezen zijn:

- De wijze van leren of lesgeven op de particuliere school (voor 95% van de ouders).
- De visie van de particuliere school op ontwikkeling van kinderen (90%).
- De manier waarop de particuliere school met opvoedkundige vraagstukken omgaat (78%).

De meeste ouders (86%) hebben een kind dat eerst op een bekostigde school heeft gezeten. Een deel van die ouders heeft daar (negatieve) ervaringen opgedaan met onderwijs aan hun kind, die doorwerken in de keuze voor particulier onderwijs. De manier waarop de vorige school omging met (leer-) problemen van de school, heeft volgens tweederde van de ouders een rol gespeeld in de keuze. Verschillende ouders merken op dat zij binnen het reguliere onderwijs geen school hebben gevonden die voldoende aansluit bij wat hun kind nodig heeft. Zij menen dat ze daarom geen andere keuze hadden dan hun kind naar het particulier onderwijs te sturen.

De keuze van veel ouders wordt gestuurd door de mogelijkheden van hun kind, en is dus sterk gericht op dit ene individuele kind. Ouders blijken voor een ander kind vaak een andere keuze te maken.

Afstand naar school en hoogte van de ouderbijdrage vormen minpunten, maar hebben de ouders er niet van weerhouden voor particulier onderwijs te kiezen.

Mede gezien de ervaringen van hun kind op eerdere scholen, zien de ouders reguliere scholen en traditionele vernieuwingsgerichte scholen (bijvoorbeeld Montessori, Jenaplan) niet als alternatief voor de door hun gekozen particuliere school.

De overstap van een bekostigde school naar een particuliere school beschouwen de ouders doorgaans als een verbetering, ondanks afstand en hoge ouderbijdrage. Op de meeste punten die de ouders zijn voorgelegd, vinden de ouders de huidige school beter dan de eerder bezochte scholen. Desgevraagd vinden negen van de tien ouders dat de huidige school het beter doet op het vlak van:

- De manier van lesgeven of begeleiden (91% van de ouders).
- De visie op ontwikkeling van kinderen (90%).
- Het contact tussen leerlingen en leraren of begeleiders (89% van de ouders).

Motieven van leerlingen om voor particulier onderwijs te kiezen

Van de leerlingen van 11 jaar en ouder hebben we 123 vragenlijsten voor leerlingen ingevuld teruggekregen. Van deze leerlingen heeft 85 procent hetzij zelf hetzij samen met hun ouders voor een particuliere school gekozen. De redenen die de meeste leerlingen belangrijk vinden bij de keuze voor deze particuliere school, zijn:

- De manier waarop leraren of begeleiders met leerlingen omgaan op school (97% van de leerlingen)
- De manier waarop lesgegeven wordt op school (93%).
- De manier waarop leerlingen met elkaar omgaan op school (84%)
- De ervaringen die de leerling had op een vorige school (79%).

Driekwart van de leerlingen had het op de vorige school (of scholen) niet erg naar de zin. De meeste van deze leerlingen vinden het op de huidige school dan ook prettiger. Negen van de tien leerlingen vinden de manier waarop leraren en begeleiders met kinderen omgaan (91%) en de manier waarop lesgegeven wordt (89%) beter op de huidige school.

1 INLEIDING

Het particulier onderwijs mag zich in een toenemende belangstelling verheugen. Met name de opkomst van de Iederwijs-scholen heeft de aandacht voor het niet-reguliere onderwijs in de afgelopen jaren vergroot. Begin april van dit jaar (2005) gaf minister Van der Hoeven in de Kamer tekst en uitleg over wijzigingen in wet- en regelgeving over het particulier onderwijs. Daarin kondigde zij onder meer aan dat er een (aanvullend) onderzoek zou komen naar particuliere scholen voor kinderen in de leeftijd van het basis- en voortgezet onderwijs. De voorliggende rapportage is hiervan het resultaat. In deze rapportage doen we verslag van het aantal leerlingen op particuliere scholen, de motieven van ouders om hun kinderen naar een particuliere school te sturen en motieven van de oprichters van particuliere scholen.

1.1 Achtergrond en vraagstelling

De achtergrond

Veruit de meeste leerplichtige kinderen volgen onderwijs aan een school die de overheid bekostigt. Desondanks bestaat de indruk dat een toenemend aantal kinderen dat doet op particuliere scholen (zoals omschreven in artikel 1, lid b onder 3 van de Leerplichtwet 1969). Volgens de wet zijn dat dag-scholen die, wat inrichting van het onderwijs en bevoegdheden van de leraren betreft, overeenkomen met de door de overheid bekostigde scholen. In 2003 zijn er tussen de Tweede Kamer en de minister afspraken gemaakt om de wet- en regelgeving over het particulier onderwijs te veranderen.¹ De belangrijkste aanpassingen zijn:

- Alleen de minister van OCW wordt bevoegd om een particulier initiatief aan te wijzen als een 'school' in de zin van de Leerplichtwet 1969.
- De Inspectie wordt hiertoe om een ambtsbericht gevraagd.
- Er komen duidelijke voorwaarden waaraan particuliere initiatieven moeten voldoen, om als 'school' te kunnen worden aangewezen.
- Op basis van Inspectietoezicht kan besloten worden om de aanwijzing als 'school' in te trekken.
- Er komt een centrale registratie van niet-bekostigde scholen.

Vervolgens zijn aanmerkingcriteria voor het particulier basisonderwijs geformuleerd. Voor het voortgezet onderwijs zullen de criteria naar voorbeeld van de criteria voor het basisonderwijs worden ontwikkeld. Indien het wetsvoorstel op tijd wordt aanvaard, worden de criteria in het schooljaar 2006-2007 van kracht. Aan de Onderwijsinspectie is gevraagd een toetsingskader

¹ Zie de brief van de minister aan de Tweede Kamer van 5 juni 2003 en de bijbehorende notitie.

voor het particulier onderwijs te ontwikkelen, en om vanaf het schooljaar 2005-2006 het particulier onderwijs in het regulier schooltoezicht op te nemen. Dit leidde in de zomer van 2005 tot de eerste publicatie, *Proeve van een toezichtkader niet bekostigd primair onderwijs*.²

Begin 2005 heeft Research voor Beleid een inventariserend onderzoek uitgevoerd naar de omvang van het particulier onderwijs.³ Als informatiebron hebben zij daarvoor leerplichtambtenaren gebruikt. Uit het onderzoek bleek dat Nederland eind 2004 48 scholen voor particulier onderwijs kende. De meeste daarvan (ongeveer 60%) hebben zowel leerlingen van het primair onderwijs als van het voortgezet onderwijs als doelgroep, een kleinere groep alleen kinderen uit de basisschoolleeftijd (ongeveer 30%) en de kleinste groep richt zich specifiek op leerlingen in de leeftijd van het voortgezet onderwijs (ongeveer 10%). Het onderzoek heeft geen robuuste informatie kunnen geven over het aantal en soort leerlingen dat op particuliere scholen onderwijs volgt.

Naar aanleiding van een aantal publicaties in de landelijke pers over leduwjs-scholen is op 22 maart 2005 in het vragenuur met de Tweede Kamer uitgebreid aandacht besteed aan particulier onderwijs. Tijdens het vragenuur kwam onder meer naar voren dat het onduidelijk is *waarom* ouders kiezen voor een particuliere school. Traditioneel wordt de schoolkeuze ingegeven door de verwachte kwaliteit van de school, de bereikbaarheid van de school en de levensbeschouwing van de ouders.⁴ Eerder onderzoek naar schoolkeuzemotieven laat zien dat met name hoger opgeleide (en witte) ouders vaker actief op zoek gaan naar informatie over scholen, en zich druk maken over pedagogische richtingen.

Een mogelijk motief om te kiezen voor particulier onderwijs, is dat ouders binnen het bekostigde onderwijs onvoldoende aanbod zien van specifieke vormen van onderwijs waarvan zij verwachten dat hun kinderen optimaal tot hun recht komen. De verwachting is dat een deel van de ouders al direct bij aanvang van de schoolloopbaan van hun kind (dus als een kind 4 jaar is) kiest voor een particuliere school. Ook is het mogelijk dat ouders voor een particuliere school kiezen, nadat hun kinderen eerst op een school (of meer scholen) voor bekostigd onderwijs hebben gezeten en daar slechte ervaringen op hebben gedaan.

De vraagstelling

Hierboven hebben we de achtergrond bij het onderzoek beknopt beschreven. Het onderzoek kent twee hoofdthema's:

1. Het leerlingenaantal in het particulier onderwijs.
2. De motieven om voor particulier onderwijs te kiezen.

² Inspectie voor het Onderwijs (2005). Deze publicatie is te vinden op de website van de Inspectie, <http://www.onderwijsinspectie.nl>.

³ Verheij, Klein en Hoffius (2005).

⁴ Zie onder meer Creten en Douterlungne (2001).

We hebben de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

Leerlingenaantallen

1. Hoeveel leerlingen (leerplichtig en niet leerplichtig) volgen onderwijs aan een particuliere school?
2. Wat is het gemiddeld aantal leerlingen per school? Verschilt dat naar soort particuliere school?
3. Wat zijn de achtergrondkenmerken van de leerlingen (leeftijden, geslacht, etnische herkomst) en hoe zijn deze verdeeld?
4. Wat is de relatieve deelname aan het particuliere onderwijs per regio/gemeente?
5. Wat is de ontwikkeling in het leerlingenaantal op schoolniveau sinds 2002?

Motieven initiatiefnemers

6. Welke redenen hebben initiatiefnemers gehad om een particuliere school op te zetten (eigen kinderen, economische motieven, pedagogische aanpak)?
7. Wat zien de initiatiefnemers als toekomst voor hun particuliere school?

Motieven ouders

8. Welke redenen hanteren ouders om hun kind naar een particuliere school te sturen? Welke andere soorten scholen (bijvoorbeeld reguliere scholen of juist traditionele vernieuwingscholen) zijn serieus overwogen?
9. Welke rol heeft het aanbod van traditionele vernieuwingscholen en particuliere scholen in de keuze gespeeld?
10. Welke voor- en nadelen zien ouders/kinderen in particuliere scholen ten opzichte van de scholen die het Ministerie van OCW bekostigt?
11. Welke soort bekostigde scholen hebben leerlingen voorafgaand bezocht?

1.2 Opzet van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, hebben we gekozen voor een opzet waarmee we een goed (kwalitatief) beeld kunnen schetsen van de redenen en motieven van initiatiefnemers van particuliere scholen en van ouders, om hun kinderen naar een particuliere school te sturen. Het was daarnaast nadrukkelijk ook de bedoeling om een cijfermatig overzicht (kwantitatief) te kunnen presenteren van leerlingaantallen en de verdeling van die motieven. Buiten de analyse en de rapportage kende de opzet van dit onderzoek de volgende onderdelen:

1	<i>Vorbereiding: literatuurstudie, telefonische interviews.</i>
2	<i>Telefonisch interviewen van alle particuliere scholen.</i>
3	<i>Schriftelijke/internetenquête onder ouders en leerlingen.</i>
4	<i>Aanvullende telefonische interviews met 15 ouders.</i>

Hieronder bespreken we deze vier onderdelen.

1 Voorbereiding

In een korte voorbereidingsronde hebben we een aantal rapporten en publicaties over schoolkeuzemotieven bestudeerd en een aantal telefonische gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van bijvoorbeeld PAEPON, LAKS, LOBO en Inspectie van het Onderwijs. De bedoeling van deze voorbereidingsronde was om de instrumenten die in het onderzoek gebruikt gaan worden (itemlijst voor particuliere scholen en vragenlijst voor ouders en leerlingen), inhoudelijk zo goed mogelijk te onderbouwen.

Nederlandse literatuur over schoolkeuzemotieven gaat de laatste jaren met name in op de keuze voor zwarte of witte scholen.⁵ Toch bevatte ook deze literatuur wel aanknopingspunten over de oriëntatiefase en het beslissingsproces, en informatie over motieven (ook verschillen tussen hoog- en laag-opgeleiden bijvoorbeeld). Meer specifiek bleek uit de literatuur dat al het een en ander bekend is over de keuze voor particuliere scholen die voortgezet onderwijs aanbieden.⁶

Het benaderen van de sleutelinformanten heeft minder specifieke informatie over motieven voor de keuze voor minder traditionele vormen van onderwijs opgeleverd dan gehoopt. Deze vormen van onderwijs waren ook voor de sleutelinformanten vooral onbekend terrein.

2 Telefonische interviews particuliere scholen

In haar onderzoek in december 2004 heeft Research voor Beleid een lijst met 48 particuliere scholen opgesteld. Deze lijst is aangevuld met 7 scholen die we via contactpersonen of op internet gevonden hebben. De scholen zijn benaderd met een brief, waarin we aankondigden de school telefonisch te benaderen met de vraag om mee te werken aan het onderzoek. Daarop hebben we, kort na de schoolvakantie, de directie, contactpersoon of initiatiefnemer van de school gebeld. Van de 55 scholen waren er aan het begin van het schooljaar 2005-2006 34 ook daadwerkelijk als particuliere school actief.⁷

Al deze 34 scholen hebben we gevraagd om mee te werken aan het onderzoek. Deze medewerking bestond uit:

1. een telefonisch interview;
 2. uitdelen van vragenlijsten aan ouders en leerlingen van 11 jaar en ouder.
- Hoewel het soms enige overredingskracht kostte, hebben we alle scholen bereid gevonden om in een interview de gevraagde informatie te geven. De telefonische interviews zijn uitgevoerd door een ervaren onderzoeker.

⁵ Zie bijvoorbeeld Karsten, Roeleveld, Ledoux, Felix en Elshof (2002).

⁶ Weenink en De Regt (2003).

⁷ Meer over het belresultaat in hoofdstuk 2.

Gemiddeld namen de interviews ongeveer een half uur in beslag. Tijdens het interview hebben we gevraagd naar:

- leerlingaantallen aan het begin van dit schooljaar (ook uitgesplitst naar leeftijd, geslacht en woonplaats);
- leerlingenaantallen in de drie voorgaande schooljaren;
- motieven voor oprichting van de school;
- doelgroep van de school;
- toekomstplannen van de school (met name ook of de school al dan niet streeft naar bekostiging).

Vijf van de 34 scholen wilden geen vragenlijsten uitdelen aan ouders en leerlingen. Één school wilde dit wel doen, maar niet aan alle ouders en leerlingen; alleen aan die van de laagste groepen. Één andere school, ten slotte, wilde alleen via de nieuwsbrief van de school een oproep voor de ouders plaatsen, om de vragenlijst op internet in te vullen. Dit leverde overigens een goede respons op bij deze school. Argumenten om de vragenlijst niet uit te zetten waren de onderzoeksdruk (“iedereen wil wat van ons weten”) en wantrouwen jegens de overheid (“we hebben niets van het ministerie te verwachten”).

3 Schriftelijke vragenlijst onder ouders en leerlingen van 11 jaar en ouder

We hebben voor zowel ouders als voor leerlingen van 11 jaar en ouder een vragenlijst opgesteld, die via de scholen verspreid is. In principe was de bedoeling dat de scholen deze aan *alle* ouders en leerlingen van 11 jaar en ouder verdeelden. Veel scholen (27 van de 34) hebben dit ook gedaan. Twee scholen hebben de vragenlijsten beperkt verspreid (alleen aan de ouders of aan een deel van de ouders en leerlingen).

De vragenlijst is ontworpen om de onderzoeksvragen over motivatie voor schoolkeuze te kunnen beantwoorden. Naast een aantal gesloten vragen hebben we zowel ouders als leerlingen uitgenodigd om via een laatste open vraag hun eigen verhaal te vertellen over de schoolkeuze. Hiervan is ook uitgebreid gebruikgemaakt. Terwijl de “papierene” versie werd verspreid is een identieke internetvragenlijst de lucht in gegaan. De respondenten konden daarmee kiezen hoe ze de vragenlijst wilden invullen.

De oudervragenlijst omvatte vragen over:

- huidige leeftijd van het eerste kind dat naar een particuliere school gaat en de leeftijd van dat kind op het moment dat het kind voor het eerst naar deze school ging;
- schoolloopbaan van dat kind vóór particuliere school;
- vergelijking huidige school met eerder bezochte school;
- overwegingen in schoolkeuze;
- overwegingen voor andere scholen;

- rol van (gebrek aan) aanbod van vernieuwingsscholen (wel door OCW bekostigd);
- aantal kinderen op de particuliere school;
- overeenkomst motieven bij schoolkeuze voor deze kinderen met die van het eerste kind.

We wilden de ouders die meer kinderen op de particuliere school hebben, niet te zeer belasten. Daarom is besloten om vragen over de eerdere schoolloopbaan en schoolkeuze alleen te stellen over het eerste kind dat naar de particuliere school is gegaan. De vooronderstelling was dat de motieven voor de schoolkeuze bij dat kind ook het meest uitgesproken zijn.

De onderwerpen van de vragenlijst voor leerlingen van 11 jaar en ouder zijn:

- huidige leeftijd van het kind en de leeftijd op het moment dat het naar een particuliere school gaat;
- overwegingen in schoolkeuze;
- schoolloopbaan van kind vóór particuliere school;
- vergelijking huidige school met eerder bezochte school.

Alle vragenlijsten zijn van een unieke schoolcode voorzien. Zo konden we de respondenten en hun schoolgegevens met elkaar in verband brengen en wegen wanneer de respons in (een van de) categorieën achterblijft.

Van de uitgezette oudervragenlijsten is 37 procent ingevuld teruggestuurd (zie tabel 1.1). Bij de leerlingenvragenlijst was de respons 32 procent. Binnen de respons van zowel ouders als leerlingen bleef de respons vanuit één categorie scholen achter bij de respons vanuit de andere schoolsoorten.⁸ Een reden hiervoor kan zijn dat deze scholen de noodzaak van het onderzoek niet erg inzagen. Ze verwezen naar eerder onderzoek van Weenink en De Regt en naar recent inspectiebezoek.

Tabel 1.1 Respons ouders en leerlingen

	Aantal verstuurd	Aantal retour	Responspercentage*
Ouders	623	231	37%
Leerlingen 11 jaar en ouder	379	123	32%

* 17 procent van de oudervragenlijsten is via internet ingevuld. Bij de leerlingenvragenlijst was dat 11 procent.

⁸ Daarom hebben we bij de analyse van de resultaten bij ouders en leerlingen een weging toegepast. Zie bijlage 2 voor de responsanalyse.

4 Aanvullende telefonische interviews met ouders

In de vragenlijst aan de ouders hebben we gevraagd of ouders bereid waren om aan een telefonische interview mee te werken. Na verwerking van de gegevens hebben we met 15 ouders telefonisch contact gezocht om een aantal aanvullende vragen te stellen. Tijdens deze gesprekken hebben we ouders gevraagd de algemene bevindingen uit de enquête nader toe te lichten. We waren vooral benieuwd hoe ouders bepaalde motieven bij de schoolkeuze beoordelen (“wat is nu echt belangrijk?”) en hoe ze de schooltoekomst van hun kind zien. De gespreksduur varieerde sterk, van ongeveer een kwartier tot bijna een uur. Bij de selectie van de ouders hebben we erop gelet dat ouders van verschillende schoolsoorten aan bod kwamen. De interviews zijn door de onderzoeker zelf uitgevoerd.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 bespreken we het leerlingenaantal van de particuliere scholen. Deze gegevens zijn gebaseerd op de eigen opgave van de scholen. Vervolgens komen in hoofdstuk 3 de oprichtingsgrond en de plannen voor de toekomst van de scholen aan bod. Hoofdstuk 4 en 5 gaan over de motieven bij de schoolkeuze van respectievelijk ouders en leerlingen van 11 jaar en ouder. Daarbij staan we ook kort stil bij de schoolloopbaan van de leerlingen.

2 LEERLINGENAANTAL IN HET PARTICULIER ONDERWIJS

In dit hoofdstuk gaan we in op de huidige stand van zaken rond het leerlingenaantal in het particulier onderwijs en de ontwikkeling van dat aantal over de afgelopen schooljaren. De informatie over de leerlingenaantallen is gebaseerd op opgaven door vertegenwoordigers van de particuliere scholen. Voor we ons over de leerlingenaantallen buigen, bespreken we kort het aantal benaderde scholen.

2.1 Scholen in het particulier onderwijs

Uitgangspunt bij de benadering van particuliere scholen was de lijst die begin 2005 door Research van Beleid is opgesteld. De lijst omvatte 48 namen van particuliere scholen in Nederland.¹ Naast deze scholen hebben we nog eens zeven 'nieuwe' scholen gevonden, zodat we uitkwamen op een totaal van 55 particuliere scholen in Nederland.² Van deze 55 scholen zijn er aan het begin van het schooljaar van 2005-2006 in totaal 34 als particuliere school actief (zie tabel 2.1). De directeur van een van deze 34 scholen meent overigens dat zijn school niet onder het particulier onderwijs valt, desondanks zijn de gegevens van deze school wel in dit en het volgende hoofdstuk meegenomen.

Tabel 2.1 Status van de benaderde scholen (n=55)

Status van de scholen	Aantal
Actieve school	34
Niet meer actief (gesloten, failliet)	7
Dubbel op de lijst (uit eerder onderzoek)	5
Buiten steekproef (geen school, niet particulier of erkend volgens art. 56)	6
Onvindbaar	2
Nog niet actief (zoekt nog een bevoegd leerkracht)	1
Totaal	55

Van de 55 scholen hebben we er twee niet meer kunnen traceren. Op de laatst bekende locatie van de ene school melde men dat de school met onbekende bestemming vertrokken was. Over de andere school hoorden we van een leerplichtambtenaar in de regio dat deze niet meer bestaat. Onder de zeven scholen die niet meer actief zijn, zijn vier gestopte Iederwijs-scholen.

¹ In bijlage 1 presenteren we een lijst met namen van deze 34 scholen.

² In het onderzoek zijn particuliere scholen die een aanwijzing hebben op basis van artikel 56 in de WVO, niet meegenomen. Voorbeelden van deze zogenaamde artikel-56-scholen zijn het Luzac College en het Erasmus College. Alle cijfers in deze rapportage zijn dus exclusief cijfers van deze scholen.

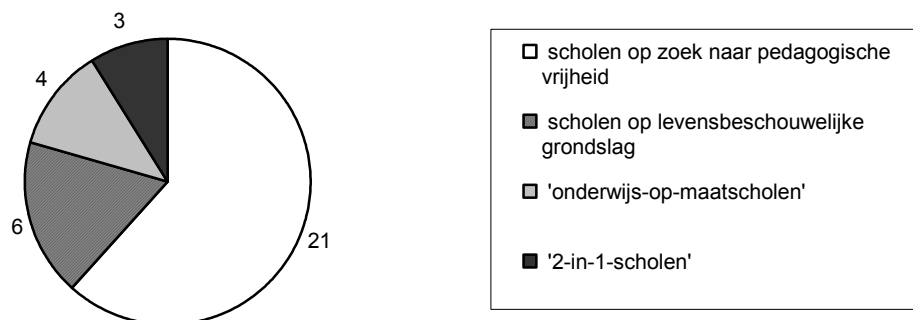
Van een aantal van de gesloten scholen hebben we nog wel een contactpersoon gevonden, die we ook gesproken hebben. Reden om te stoppen waren faillissement, organisatorische problemen, onenigheid binnen het team en terugloop van leerlingenaantal.

Aangezien er grote verschillen zijn tussen de verschillende scholen, ontkomen we niet aan het maken van een onderverdeling. Daarbij hebben we gekozen voor een indeling in vier categorieën, waarbij we zo goed mogelijk recht proberen te doen aan de verschillen in motieven bij de schoolkeuze. We zijn zo op de volgende indeling gekomen:

1. Scholen op zoek naar pedagogische vrijheid, waarbij het primaire doel van oprichting is om vernieuwingsonderwijs aan te bieden (hieronder rekenen we bijvoorbeeld De Ruimte en de verschillende leerwischolen).
2. Scholen op levensbeschouwelijke grondslag (christelijk, antroposofisch, scientology).
3. De bijna-individueel-onderwijs-op-maatscholen (in het vervolg: 'onderwijs-op-maatscholen'), scholen voor kinderen met leerproblemen of, minder frequent, gedragsproblemen.
4. De '2-in-1-scholen', die oorspronkelijk twee leerjaren in één jaar aanbieden en de leerlingen 'klaarstomen' voor het staatsexamen. Inmiddels is het aanbod breder en bieden de scholen bijvoorbeeld het hele voortgezet onderwijstraject aan en in één geval ook onderwijs aan kinderen in de basisonderwijsleeftijd.

De houding van de scholen tegenover de overheid (afwijzing van bemoeienis en van bekostiging) bleek overigens geen helder criterium. De meeste scholen wijzen overheidsbemoeienis af, terwijl er binnen twee van deze vier categorieën scholen zijn die wel (onder voorwaarden) bekostiging door de overheid willen.³

Figuur 2.1 Verdeling van de scholen over schoolsoorten (n=34)

³ Over de houding ten aanzien van bekostiging, zie hoofdstuk 3.

We sluiten deze paragraaf af met de spreiding van de scholen over de regio's. De particulier scholen kennen de volgende spreiding over het land:

- drie in de regio Noord (in Friesland 1 en in Groningen 2);
- elf in Oost (in Overijssel 5 en in Gelderland 6);
- dertien in West (in Utrecht 4, in Noord-Holland 5 en in Zuid-Holland 4);
- zeven in Zuid (allemaal in Noord-Brabant).

Opmerkelijk is het relatief grote aantal particuliere scholen in Noord-Brabant. Deze provincie kent met Overijssel en Gelderland ook naar verhouding veel scholen op zoek naar pedagogische vrijheid.

2.2 Leerlingen in het particulier onderwijs

In deze paragraaf staan we zowel stil bij de huidige stand van zaken rond het aantal leerlingen in het particulier onderwijs als bij de ontwikkeling van het leerlingenaantal over de afgelopen schooljaren. We beginnen met de stand van zaken aan het begin van het schooljaar 2005-2006.

Het leerlingenaantal in het particulier onderwijs

De vraag om hoeveel leerlingen het binnen het particulier onderwijs nu gaat, is een belangrijke vraag binnen het onderzoek. Aan alle 34 scholen hebben we daarom informatie gevraagd over de leerlingenaantallen.⁴ De uitkomst daarvan is dat aan het begin van het schooljaar 2005-2006 ruim negenhonderd leerlingen naar een school in het particulier onderwijs gaan (tabel 2.2). Het leerlingenaantal is vastgesteld aan het begin van het schooljaar terwijl het aantal leerlingen volgens veel van de benaderde scholen in de loop van het schooljaar toeneemt. De verwachting is dan ook dat het aantal leerlingen in het particulier onderwijs dit schooljaar nog zal toenemen.

Tabel 2.2 Leerlingenaantal aan het begin van het schooljaar 2005-2006 (n=34)

	Aantal	Percentage
Leerlingenaantal (totaal)	921	100%
<i>Leeftijdsgroepen*</i>		
4- tot 12-jarigen	408	50%
12- tot 14-jarigen	121	15%
14-tot 16-jarigen	111	14%
16-jarigen en ouder	169	21%
Totaal aantal leerlingen waarvan leeftijd bekend	809	

⁴ Vijf van de 34 scholen wilden eigenlijk geen medewerking verlenen aan het onderzoek maar hebben wel achtergrondinformatie over de school verstrekt waaronder gegevens over het aantal leerlingen dat de school kent.

Vervolg tabel 2.2

	Aantal	Percentage
<i>Geslacht*</i>		
Jongens	516	57%
Meisjes	382	43%
Totaal aantal leerlingen waarvan geslacht bekend	898	
<i>Woonplaats*</i>		
Woonachtig binnen gemeente waar school is gevestigd	266	40%
Woonachtig buiten gemeente waar school is gevestigd	407	60%
Totaal aantal leerlingen waarvan woonplaats bekend	673	

* Niet alle 34 scholen konden of wilden deze uitsplitsingen maken, daarom is de som kleiner dan het totaal aantal leerlingen.

Uit tabel 2.2 kunnen we de volgende conclusies trekken over het begin van het schooljaar 2005-2006:

- De gemiddelde omvang van de leerlingenpopulatie van de 34 scholen is 27 leerlingen.
- De helft van de leerlingen is in de basisschoolleeftijd.
- Ongeveer een op de vijf leerlingen is ouder dan 16 jaar.
- Jongens zijn met bijna zestig procent de grootste groep binnen de leerlingen in het particulier onderwijs.
- Zestig procent van de leerlingen woont buiten de gemeente waar de school gevestigd is.

Voor we overgaan op de ontwikkeling van het leerlingenaantal in het particulier onderwijs over de afgelopen jaren, staan we kort stil bij de verdeling van de leerlingen over de verschillende schoolsoorten. De belangrijkste bevindingen aan het begin van het schooljaar 2005-2006 zijn:

- 40 procent van de leerlingen zit in het particulier onderwijs op een school op zoek naar pedagogische vrijheid.
- Met één op de acht leerlingen is het aandeel van de scholen op levensbeschouwelijke grondslag binnen het particulier onderwijs veruit het kleinst.
- De scholen op zoek naar pedagogische vrijheid en scholen op levensbeschouwelijke grondslag zijn met gemiddeld minder dan 20 leerlingen een stuk kleiner dan de scholen in de twee andere categorieën (waarbij 'onderwijs-op-maat' gemiddeld goed is voor 50 leerlingen en '2 in 1' voor 80 leerlingen).
- De scholen op levensbeschouwelijke grondslag richten zich veelal op leerlingen in de basisschoolleeftijd. Een uitzondering vormen de antroposofische scholen, waarvan kinderen van 7 tot 14 jaar de doelgroep zijn.
- Anders dan leerlingen van de andere particuliere scholen wonen leerlingen van de scholen op levensbeschouwelijke grondslag grotendeels *binnen* de gemeente waar de school gevestigd is.

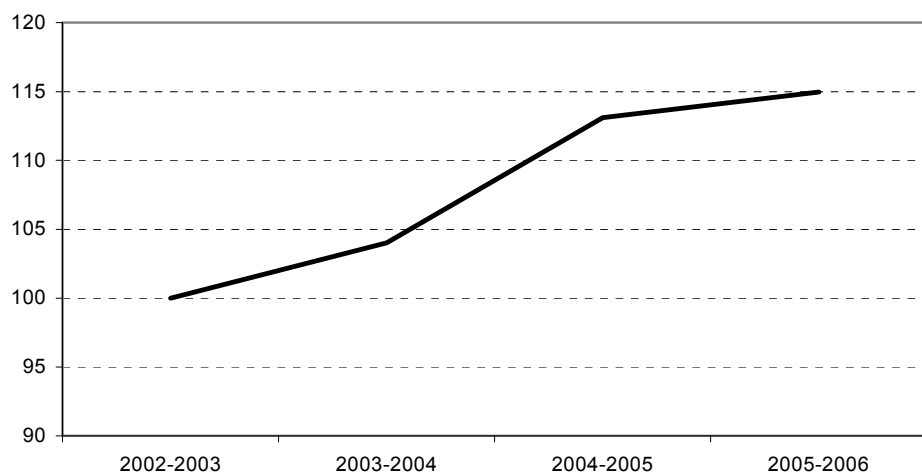
- Twee derde van de leerlingen van particuliere scholen gaat naar een school in het westen (Utrecht, 243 leerlingen, Noord-Holland, 216 en Zuid-Holland, 148). In het oosten gaan 169 leerlingen naar een particuliere school, 103 in het zuiden en 42 in het noorden. De regio waar leerlingen naar een particuliere school gaan, zegt overigens weinig over de regio waar leerlingen wonen.
- Van de totale populatie schoolgaande kinderen in Nederland (iets meer dan 2,5 miljoen leerlingen, exclusief BVE) gaat minder dan 0,04% naar een particuliere school. Naar verhouding gaan in de provincie Utrecht de meeste kinderen (0,13%) naar een particuliere school, al is het, gezien de afstanden die sommige leerlingen afleggen, onwaarschijnlijk dat al deze kinderen ook uit deze provincie zelf komen.

Ontwikkeling van het leerlingenaantal

Een veel gehoorde veronderstelling is dat het aantal leerlingen binnen het particulier onderwijs de laatste jaren, volgens sommigen zelfs sterk, is toegenomen. Het grote probleem bij de vaststelling van de ontwikkeling is dat we over voorgaande jaren geen gegevens hebben over de leerlingenaantallen van *alle in dat schooljaar actieve* particuliere scholen. We kunnen dus geen algemene uitspraken doen over de ontwikkeling van het leerlingenaantal in het particulier onderwijs in Nederland in de afgelopen jaren.

Wanneer we ons strikt tot schoolniveau beperken, dan zien we een toename van de leerlingenaantallen bij de scholen die aan het begin van dit schooljaar actief zijn, en dat ook al in voorliggende jaren waren (figuur 2.2). In de figuur presenteren we de op schooljaar 2002-2003 geïndexeerde gegevens van de zestien (16!) scholen die gedurende de hele periode leerlingen hadden.

Figuur 2.2 Ontwikkeling van het leerlingenaantal op scholen die ook in de drie voorgaande schooljaren als school actief zijn geweest (n=16, schooljaar 2002-2003=100)

Ook hierbij hebben we weer een aantal uitsplitsingen gemaakt. De belangrijkste bevindingen zijn dat:

- Het leerlingenaantal van de vier (!) scholen op zoek naar pedagogische vrijheid, die gedurende al deze jaren actief zijn, is verdubbeld.
- Hoewel ook de leerlingenpopulatie van de andere twaalf scholen groeit, is de groei daarbij vlakker.

Conclusies leerlingenaantallen particulier onderwijs

1. *De 34 particuliere scholen in Nederland kennen aan het begin van het schooljaar 2005-2006 ruim 900 leerlingen. Dit aantal is exclusief de leerlingen van de artikel-56-scholen.*
2. *Ongeveer 40 procent van deze 900 leerlingen gaat naar een school op zoek naar pedagogische vrijheid.*
3. *We kunnen geen uitspraken doen over de ontwikkeling van het leerlingenaantal in het hele particulier onderwijs over de afgelopen jaren, omdat we hierover geen goede meetgegevens hebben.*

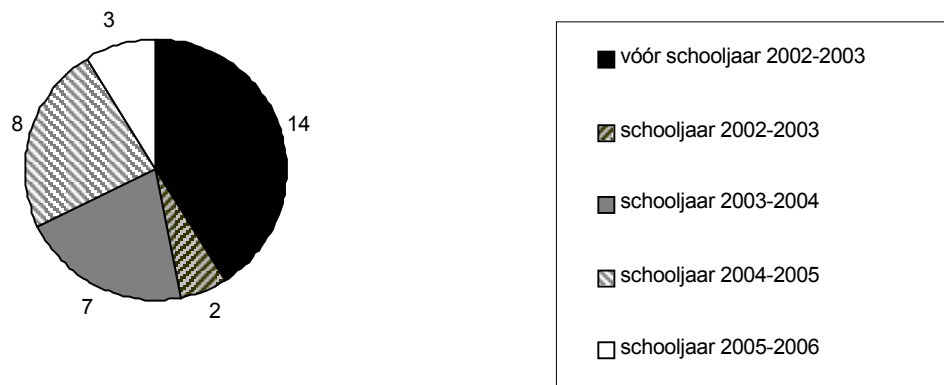
3 ENIGE KENMERKEN VAN DE PARTICULIERE SCHOLEN

In het vorige hoofdstuk hebben we ons beziggehouden met het leerlingenaantal van de particuliere scholen. Naast deze gegevens hebben we de scholen gevraagd naar de motieven voor de oprichting van de school, de doelgroep en de toekomstplannen. Dit zijn de belangrijkste onderwerpen die we in dit hoofdstuk bespreken. Daarbij maken we opnieuw gebruik van informatie uit de gesprekken met vertegenwoordigers van de scholen. Bij de jongere scholen geldt veelal dat deze vertegenwoordigers ook betrokken zijn geweest bij de oprichting van de school.

3.1 De oprichting van de particuliere scholen en de motieven daarvoor

De opkomst van het particuliere onderwijs is, zeker in de huidige omvang, een betrekkelijk nieuw verschijnsel. Dat blijkt ook uit de leeftijd van de scholen. De meeste scholen zijn nog erg jong, meer dan de helft is na de zomervakantie van 2005 aan het eerste, tweede of derde schooljaar begonnen (figuur 3.1).

Figuur 3.1 Oprichtingsjaar van de scholen (n=34)

Na uitsplitsing zien we dat:

- De drie oudste particuliere scholen zijn de '2-in-1-scholen', de oudste hiervan is in 1977 opgericht.
- De scholen op zoek naar pedagogische vrijheid zijn een stuk jonger, de oudste van deze scholen is in 1999 begonnen.¹

Bij het benaderen van de scholen hebben we gemerkt dat de scholen soms een kort leven beschoren zijn. Sinds vorig schooljaar zijn bijvoorbeeld alleen

¹ Om een indruk te geven, een door initiatiefnemers van scholen op zoek naar pedagogische vrijheid veel genoemd voorbeeld als Sudbury Valley School is al sinds 1968 actief.

al vier leerwĳs-scholen opgeheven. In totaal zijn sinds het onderzoek door Research voor Beleid² zeven particuliere scholen gesloten (zie tabel 2.1, p. 9). Het verloop onder de particuliere scholen is dus groot.

De belangrijkste motieven om een school op zoek naar pedagogische vrijheid op te richten, zijn na alle persberichten inmiddels wel bekend. Desgevraagd noemen de vertegenwoordigers van de scholen (een combinatie van) de volgende redenen om een school op te richten:

- In zijn algemeenheid de notie dat het onderwijs onvoldoende meegaat met veranderingen in de maatschappij;
- Onvrede met huidige (reguliere) onderwijs bij leerkrachten en ouders;
- Gebrekkige aansluiting tussen onderwijsaanbod en behoefte van het "kind";
- Meer specifiek, het opvangen van kinderen die (door die gebrekkige aansluiting) in de problemen komen in het reguliere onderwijs.

Verschillende betrokkenen noemen als inspiratiebron bij de oprichting van hun scholen internationale voorbeelden als de Sudbury Valley School (Verenigde Staten, sinds 1968), de Pestalozzischool (Ecuador, 1973) en het Reggio-Emilia-initiatief (Italië, 1994). De scholen kennen vaak eerst een fase als initiatiefgroep. Veel initiatiefnemers zijn zelf ouder van een kind dat naar de school gaat wanneer deze begint. Ook nu, in oktober 2005, lopen er verschillende initiatieven. Van één initiatief weten we dat de school de deuren zal openen, zodra de initiatiefgroep een gediplomeerde leerkracht gevonden heeft.

Scholen op levensbeschouwelijke grondslag zijn opgericht, omdat de ouders hun levensvisie of de identiteit van hun geloof terug willen zien in het onderwijs aan hun kinderen. Meer specifiek voor de vrije scholen (scholen op antroposofische grondslag) is de wens van ouders om de klassieke principes van de vrije school, die bij de wel bekostigde vrije scholen (denk aan kerndoelen) onder druk staan, te behouden. Bij deze scholen zijn ouders dan ook mede-initiatiefnemers.

Hét motief voor de 'onderwijs-op-maatscholen', maar dat een van de '2-in-1-scholen' ook noemt, is om kinderen die extra zorg nodig hebben, deze zorg ook aan te bieden. Deze scholen gelden daarmee al snel als een alternatief voor speciaal onderwijs. De '2-in-1-scholen' noemen als belangrijke motivatie de behoefte aan kleinschalig onderwijs. Anders dan bij de andere twee schoolsoorten, speelt bij beide laatste schoolsoorten meer de vraag van ouders (en leerlingen) naar dit type onderwijs dan het voorzien in de behoefte aan onderwijs aan het eigen kind. Een consequentie hiervan is dat op deze scholen in de regel wat 'bedrijfsmatiger' gedacht wordt, dan op de andere scholen.

² Verheij, Klein en Hoffius (2005).

3.2 De doelgroepen van de scholen

In deze paragraaf bespreken we de doelgroepen van de scholen. Daarvoor kijken we eerst naar de leeftijdsgroepen waarop de scholen zich richten. De meeste scholen (53%) geven les aan kinderen in de leeftijd van 4 tot met 18 jaar. De scholen bieden dan zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs aan. Dit komt ruwweg overeen met de bevindingen in het rapport *De omvang van het particulier onderwijs in Nederland* (2005).

Tabel 3.1 Onderwijsaanbod van de benaderde scholen (n=34)

Onderwijsaanbod van de scholen	Aantal	Percentage
Basisonderwijs*	13	38%
Voortgezet onderwijs	3	9%
Zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs	18	53%

* Waaronder twee scholen die in de toekomst ook onderdak willen bieden aan VO-leerlingen en twee scholen die onderwijs geven aan kinderen van 7 tot 14 jaar.

Ruim 60 procent van de leerlingen gaat naar een school waar ze beide onderwijstypen (BO en VO) kunnen volgen. De scholen met alleen VO zijn met een gemiddelde van 56 leerlingen het grootst.

Wanneer er restricties zijn in het aannamebeleid van de scholen op zoek naar pedagogische vrijheid, dan is het dat zowel de leerling als de ouders gemotiveerd moeten zijn om dit onderwijs te volgen. Een deel van de scholen gaf daarnaast ook aan dat ze niet wil fungeren als vergaarbak voor “probleemgevallen” uit het regulier onderwijs. Een enkele school heeft vanwege slechte ervaringen met “moeilijke” leerlingen gekozen voor een strenger aannamebeleid.

Verschillende scholen op levensbeschouwelijke grondslag vragen de ouders de visie van de school te onderschrijven. De ‘onderwijs-op-maatscholen’ kennen vaak een tamelijk homogene leerlingenpopulatie van bijvoorbeeld hoogbegaafde leerlingen, dyslectici of kinderen met vrij specifieke leerproblemen. De ‘2-in-1-scholen’ zeggen vooral “gewone” leerlingen te trekken. Deze scholen vangen ook wel voortijdig schoolverlaters op. Bij het intakegesprek met de leerling wordt meestal bekeken of de leerling geen voor de school onoverkomelijke (leer-)problemen kent.

3.3 De huidige organisatie van de school en haar toekomstvisie

Aangezien er hierbij tussen schoolsoorten grote verschillen zijn, beschrijven we de organisatie van de school en haar toekomstvisie per schoolsoort.

Scholen op zoek naar pedagogische vrijheid

Ongeveer de helft van de 21 scholen op zoek naar pedagogische vrijheid drijft volledig op de inzet van vrijwilligers en ouders. De andere scholen kennen een mix van betaalde krachten, die een kernteam vormen, en vrijwilligers. Van verschillende scholen begrijpen we dat er een vrij groot aanbod is aan vrijwilligers. De inzet van vrijwilligers komt voort uit noodzaak (er is geen geld). In een enkel geval werkt het ook als selectiecriteria; alleen mensen die echt gemotiveerd zijn om op de school te werken, blijven zo over. Voorzover we kunnen nagaan loopt op de scholen altijd ten minste een bevoegde leerkracht rond.

Zeker de scholen die louter met vrijwilligers werken, streven ernaar dat ze (een deel van) haar krachten kunnen gaan betalen. Een deel van de scholen wil kleinschalig blijven en ziet 30 leerlingen als maximum. Andere willen juist groeien naar een leerlingenaantal van meer dan 200. Van deze laatste scholen noemen verschillende de mogelijkheid om de groei te spreiden over verschillende locaties, door een respondent ook wel 'filialen' genoemd. Er zijn verschillende scholen die denken aan verbreding van activiteiten (naast het onderwijs) en aan samenwerking met anderen, met name scholen voor voortgezet onderwijs worden daarbij genoemd. Deze samenwerking moet dan zowel praktisch (het 'lenen' van leerkrachten) als inhoudelijk ('van elkaar leren') gestalte krijgen.

Enkele voormalige lederwijs-scholen hebben zich inmiddels losgemaakt van lederwijs-concept, veelal omdat men een eigen koers wil varen. Aan het licht kwamen bijvoorbeeld verschillen in inzicht over de verdeling van de verantwoordelijkheden tussen begeleiders en leerlingen. In een enkele geval vindt men ook dat lederwijs te veel water bij de wijn wil doen, en de Inspectie te veel tegemoet komt.

Scholen op levensbeschouwelijke grondslag

Het leerlingenaantal op deze zes scholen is constant of groeit licht. Bij kerkgemeenschappen is het leerlingenaantal zeer afhankelijk van het aantal kinderen binnen de gemeente. Verschillende scholen spreken echter ook nadrukkelijk uit dat ze niet te groot willen worden. Één school meldt dat er momenteel een wachtlijst is, ze kunnen op het moment geen leerlingen meer opnemen.

Een deel van de scholen werkt met vrijwilligers (omdat er geen geld is om leerkrachten te betalen). Anderen werken louter met betaalde krachten. Soms vindt er ondersteuning door ouders plaats.

'Onderwijs-op-maatscholen'

De vier scholen kennen vrijwel allemaal een zeer specifieke leerlingenpopulatie, die de laatste jaren in omvang vrijwel constant is gebleven. De scholen werken met betaalde krachten, soms aangevuld met freelancers, soms ook vrijwilligers en stagiaires. Hierbij is meestal bewust gekozen om ouders geen rol te geven binnen de school.

Op zich zijn de scholen wel geïnteresseerd in groei, maar daarbij is de school deels afhankelijk van de ontwikkelingen met persoonsgebonden budgetten. Één school gaf aan eventueel te denken aan een internaatfunctie. Door veranderende regelgeving lijken nauwere contacten met de Inspectie te ontstaan, waar men vroeger meer met de leerplichtambtenaar te maken had.

'2-in-1-scholen'

Qua leerlingenaantal zitten twee van drie scholen aan het plafond. Alledrie moeten ze soms een wachtlijst aanleggen, omdat ze niet alle leerlingen kunnen plaatsen. Naast de beperking van de gebouwsituatie menen twee van de drie scholen dat de school ook niet te groot moet worden, omdat anders het specifieke karakter aangetast raakt. Wel merkt men een toenemende vraag naar deze vorm van particulier onderwijs. De leerkrachten van al deze scholen zijn gediplomeerde krachten, die volledig betaald worden. De scholen werken niet met vrijwilligers en ook ouders worden niet ingezet. De verschillende scholen kijken wel of ze hun onderwijsaanbod kunnen verbreden. Zo experimenteert één school vanaf dit schooljaar met een 'tussengroep' voor leerlingen die nog niet van PO naar VO kunnen, bijvoorbeeld wegens (leer-)achterstand.

3.4 Naar bekostiging?

Voor we ingaan op de vraag wat particuliere scholen vinden van bekostiging door de overheid, willen we, om ons een beeld te vormen hoe de scholen nu financieel overeind blijven, stilstaan bij de rol van de ouderbijdrage en sponsoring in deze scholen.

Ouderbijdrage

Een kenmerk van de particuliere scholen is dat ze betaald worden vanuit de bijdragen van ouders. Uitzondering hierop is één van de scholen op levensbeschouwelijke grondslag, die geld van de kerkelijke gemeente krijgt. De ouderbijdrage bij deze school is op vrijwillige basis. De bijdrage verschilt sterk van school tot school. Zo vragen scholen op zoek naar pedagogische vrijheid bijdragen van tussen 100 en 400 euro per maand. De '2-in-1-scholen' zijn in de regel de duurste scholen en vragen een bijdrage die kan oplopen tot ongeveer 18.000 euro per jaar.

Bij sommige scholen zijn de bijdragen inkomensafhankelijk, al kan dat ertoe leiden dat een school financieel niet rondkomt, wanneer er veel aanloop is van kinderen van ouders met een laag inkomen. Verschillende scholen gaven aan dit risico niet te kunnen lopen. Bij de '2-in-1-scholen' en de 'onderwijs-opmaatscholen' ligt de bijdrage vast, al hangt het af van het traject dat een leerling doorloopt. Deze laatste scholen kennen soms wel een 'potje' voor ouders die de school niet kunnen betalen terwijl de school meent dat het wel goed zou zijn wanneer het kind naar de school komt.

Wanneer er meer kinderen uit één gezin op de school komen, betalen ouders voor tweede en derde kinderen vaak een lagere ouderbijdrage. Ouders met kinderen op een 'onderwijs-op-maatschool' kunnen daar via een persoonsgebonden budget (pgb) soms een gedeeltelijke vergoeding voor krijgen. Het gaat dan niet om een bijdrage voor het onderwijs, maar voor andere hulp dat het kind binnen de schoolmuur ontvangt.

De vertegenwoordigers van de scholen zijn zich er overigens heel wel van bewust dat een ouderbijdrage een drempel kan zijn voor ouders om hun kind naar een particuliere school te laten gaan, in de regel proberen ze deze drempel zo laag mogelijk te houden.

Sponsors

Naast inkomsten uit de ouderbijdrage krijgen de scholen soms ook geld van sponsors. Dit gebeurt meestal op incidentele basis, in de vorm van giften. Zeker bij de scholen op zoek naar pedagogische vrijheid zien we regelmatig sponsoring in natura, de scholen krijgen materiaal of hoeven de huur van het schoolgebouw niet te betalen. Een vertegenwoordiger van een leerwingschool merkte wel op dat bedrijven lijken terug te schrikken voor de naam leerwings en niet happig zijn om hun naam aan leerwings te verbinden. Één van de scholen op levensbeschouwelijke grondslag kent een vriendenkring die de school ondersteunt. De '2-in-1-scholen' kennen vrijwel geen sponsoring en willen daar ook niet afhankelijk van zijn. Bij de 'onderwijs-op-maatscholen' zien we soms dat derden de ouderbijdrage van individuele leerlingen betalen. Hoewel het lastig is om de bijdrage van sponsoring aan individuele scholen op waarde te schatten. Op basis van onze gesprekken met de scholen lijkt echter sponsoring grosso modo geen grote rol te spelen in het particulier onderwijs.

Bekostiging

Ongeveer eenderde van de particuliere scholen wijst bekostiging door de overheid af. Twee van deze scholen zijn sowieso tegen iedere vorm van overheidsbemoeienis. Andere scholen zijn bang dat bekostiging leidt tot verlies van vrijheid en daarmee van hun identiteit. De directeur van een '2-in-1-school' zegt daarover: "Onze school is een zelfstandige onderneming, met de bijbehorende kleinschaligheid en vrijheid, en dat willen we behouden." Ook anderen menen dat de school met bekostiging haar vrijheid inlevert en zijn daarom tegen bekostiging. Enkele scholen wijzen er daarnaast op dat streven naar bekostiging niet realistisch is: de school haalt bijvoorbeeld nooit voldoende leerlingen om überhaupt voor bekostiging in aanmerking te komen.

Twee derde van de scholen wil in principe wel bekostigd worden. Deze scholen vinden we alleen onder de scholen op zoek naar pedagogische vrijheid en de scholen op levensbeschouwelijke grondslag. Een belangrijke reden om vóór bekostiging te zijn, is dat daarmee toegankelijkheid van de school wordt vergroot. De scholen willen echter alleen bekostiging wanneer de school op haar eigen voorwaarden kan blijven functioneren en haar eigen identiteit kan behouden. Ook onder deze scholen zijn er die menen dat bekostiging op praktische gronden onhaalbaar zal blijven.

Verschillende vertegenwoordigers van deze scholen wijzen erop dat bekostiging geen keuze is maar een gegeven, of zoals een vertegenwoordiger van een school op zoek naar pedagogische vrijheid opmerkt: “We zijn niet uit principe gestart als particuliere school, maar omdat het zó moeilijk is om een school te beginnen, stichtingsnormen en procedures werken je tegen. Dat is extra zuur wanneer je al die verhalen over onderwijsinnovatie hoort.”

Verschillende scholen proberen op alternatieve manieren voor bekostiging in aanmerking te komen, bijvoorbeeld door aansluiting te zoeken bij een regulier bestuur of door te proberen de openbare school van een gemeente te worden. Voor- en tegenstanders van bekostiging door de overheid hebben met elkaar gemeen dat ze verwachten dat bekostiging niet zonder voorwaarden zal zijn en dat deze voorwaarden leiden tot verlies van de identiteit van de school (vrijheid, kleinschaligheid, onderwijsconcept). Toch vinden respondenten, zoals gezegd door een directeur van een school op levensbeschouwelijke grondslag, dat: “het wel onrechtvaardig voelt”. Ze menen dat de overheid bijvoorbeeld met een vorm van persoonsgebonden onderwijsbudget of mogelijkheden voor belastingaftrek, de ouders van leerlingen in het particulier onderwijs tegemoet zou kunnen komen.

Conclusies kenmerken particulier onderwijs

1. *Meer dan de helft van de particuliere scholen is nog erg jong. Vooral scholen op zoek naar pedagogische vrijheid zijn vaak pas hooguit enkele schooljaren actief.*
2. *De particuliere scholen zijn opgericht om een alternatief te vormen voor het bekostigde onderwijs (onderwijsconcept, kleinschaligheid, extra zorg) en/of een specifieke groep leerlingen te bedienen (levensbeschouwelijk, kinderen met leerproblemen, uitval regulier onderwijs).*
3. *Scholen streven naar behoud van positie, deels ook naar groei van het leerlingenaantal. Bekostiging door overheid is geen streven van alle scholen. Nagenoeg alle particuliere scholen hebben bedenkingen bij bekostiging, omdat ze verwachten dat bekostiging zal leiden tot verlies van de identiteit van de school (vrijheid, kleinschaligheid, onderwijsconcept).*

4 WAAROM OUDERS VOOR EEN PARTICULIERE SCHOOL KIEZEN

In de vorige hoofdstukken bespraken we een aantal aspecten van particuliere scholen, vanuit het oogpunt van vertegenwoordigers van die scholen. In dit hoofdstuk gaan we in op de motieven van ouders om een reguliere school te kiezen voor hun kind. Daarbij gebruiken we informatie uit vragenlijsten die onder de ouders verspreid zijn en vijftien aanvullende telefoongesprekken met ouders. De resultaten van de oudervragenlijst zijn gewogen naar 'schoolsoort'.¹ We beginnen met een korte paragraaf, waarin we stilstaan bij de vraag welke ouders hebben gerespondeerd.

4.1 Welke ouders hebben gerespondeerd?

We hebben de ouders (voogden, verzorgers) gevraagd om de vragen over de schoolloopbaan van hun kind en over de schoolkeuze te beantwoorden, voor het eerste kind dat naar de particuliere school is gegaan. Dit om te voorkomen dat ouders voor ieder kind dat zij in het particulier onderwijs hebben een vragenlijst moeten invullen. Het is niet ongebruikelijk dat kinderen hun oudere broer of zus naar een school volgen. We verwachtten daarom dat de schoolkeuze bij het eerste kind uitgesprokener is. Een consequentie hiervan kan zijn dat de motieven bij de schoolkeuze in zijn algemeenheid wat scherper liggen dan in doorsnee het geval is.

Onder de ouders hebben we via de school 623 vragenlijsten laten verspreiden. Daarvan zijn er 194 schriftelijk ingevuld teruggekomen, 37 ouders hebben de vragenlijst digitaal ingevuld. De meeste ouders die de vragenlijst hebben ingevuld, hebben een kind dat naar een school op zoek naar pedagogische vrijheid gaat (tabel 4.1). Het aantal responderende ouders van kinderen op een '2-in-1-school' is achtergebleven.

Tabel 4.1 Respons ouders naar schoolsoort van hun kind (n=231)*

	Aantal
Kind op een school op zoek naar pedagogische vrijheid	126
Kind op een school op levensbeschouwelijke grondslag	52
Kind op een 'onderwijs-op-maatschool'	45
Kind op een '2-in-1-school'	8

* We presenteren hier de ongewogen verdeling.

¹ Voor een analyse van de respons zie bijlage 2.

Ongeveer twee derde van de ouders heeft een kind dat naar een school gaat die zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs aanbiedt. De resterende groep ouders is verdeeld over scholen die ofwel basisonderwijs (19%) ofwel voortgezet onderwijs (14%) aanbieden.

4.2 Schoolloopbaan vóór een leerling naar een particuliere school gaat

Voor een groot deel van de kinderen waarover de ouders de vragen hebben beantwoord, is de particuliere school niet de eerste school waar ze naartoe gaan (zie tabel 4.2). Veruit de meeste kinderen, 84 procent, hebben een voorgeschiedenis op een bekostigde school. Voor een op de acht kinderen is de particuliere school de eerste school waar ze naartoe gaan. In dat geval gaat het nagenoeg altijd om kinderen die naar een school op zoek naar pedagogische vrijheid of een school op levensbeschouwelijke grondslag gaan.

Tabel 4.2 Onderwijsvoorgeschiedenis van het kind (n=231)

	Aantal*	Percentage
Kind heeft op een bekostigde school (of scholen) gezeten	197	86%
Kind heeft op een andere particuliere school (of scholen) gezeten	4	2%
Dit is de eerste school waar het kind op zit	26	11%
Anders	3	1%

* NB In deze en de andere tabellen van dit hoofdstuk gaat het om gewogen aantallen.

Onder de categorie 'anders' vallen een paar kinderen die zowel op een bekostigde als op een particulier school hebben gezeten of die, daarnaast, ook thuisonderwijs hebben gevolgd.

Van de kinderen die eerst op een andere school hebben gezeten, heeft een kleine minderheid die school ook daadwerkelijk afgerond. Bijna 95 procent is tussentijds overgestapt naar de particuliere school waarop het nu zit. Kinderen die nu onderwijs volgen aan een 'onderwijs-op-maatschool' of aan een '2-in-1-school', hebben bij hoge uitzondering de vorige school afgemaakt. Het is dan ook niet bevreemdend dat de overstap naar een particuliere school nogal eens een achtergrond kent van 'problemen' in het reguliere onderwijs. Ter illustratie geven we in onderstaand kader een paar voorbeelden van opmerkingen die ouders op de laatste pagina van de vragenlijst hebben geschreven.

Dochter naar school op zoek naar pedagogische vrijheid:

"De uiteindelijke reden om uit het reguliere onderwijs te stappen is het feit dat mijn dochter veel psychosomatische klachten had, verdrietig was, faalangst ontwikkelde, niet kon inslapen en iedere dag moest huilen omdat ze naar school moest."

Zoon naar school op levensbeschouwelijk grondslag:

“Ondanks zijn hoge cito-score (549) is onze zoon volledig vast komen te zitten op de ‘gewone’ school en voelde hij zich totaal niet veilig. Op deze school kon hij op adem komen en leerde hij dat er veel andere dingen zijn dan (voor hem) te makkelijke rekenen taallesen en misplaatste eierzucht.”

Zoon naar ‘onderwijs-op-maatschool’:

“Er was sprake van onbegrip op de oude school. De leerkrachten beschikten over slechte en/of geen kennis om met dyslectische kinderen om te gaan, waardoor deze kinderen verkeerd behandeld worden. Als gevolg daarvan kreeg mijn zoon psychische problemen. Door de te grote klassen op reguliere scholen heeft een leerkracht ook geen mogelijkheden om ‘probleemkinderen’ te begeleiden. Een gevolg was dat mijn zoon bleef zitten, hetgeen weer extra psychische problemen opleverde.”

Gezien het aantal kinderen dat problemen kende op eerdere scholen, is het niet vreemd dat een deel van de ouders voor de keuze heeft gestaan om hun kind naar het speciaal onderwijs te sturen, of dat hun kind al een geschiedenis binnen het speciaal onderwijs heeft.

Zoon naar school op zoek naar pedagogische vrijheid:

“Na veel beraad door verschillende instanties werd ons geadviseerd hem naar een smok-school te sturen. Wat we daar aantreffen was verschrikkelijk.”

Zoon naar ‘2-in-1-maatschool’:

“Op de VSO-school, waar onze zoon eerst op zat, kwam hij niet tot zijn recht. Er zaten voornamelijk kinderen met gedragsproblemen. Onze zoon was er heel ongelukkig.”

Wanneer ouders hun kind van een school voor speciaal onderwijs afhalen om het naar een particuliere school te sturen, noemen ouders daarvoor twee argumenten:

1. De school kent een populatie van leerlingen met heftige gedragsproblemen, waarin hun kind niet past.
2. Er wordt, qua leerprestaties, niet uit het kind gehaald wat erin zit. Het laatste wordt, volgens ouders, vaak veroorzaakt doordat de school zich in haar aanpak vooral concentreert op leerlingen met gedragsproblemen.

We willen benadrukken dat de overstap niet altijd voortkomt uit problemen op de vorige school. Daarom geven we hieronder een voorbeeld van ouders die schrijven dat hun kinderen op de vorige school geen problemen kenden. Hun argument om hun kinderen naar een particuliere school over te laten stappen, is dat zij iets anders verwachten van het onderwijs, een argument dat regelmatig door ouders genoemd wordt.

Kinderen naar school op zoek naar pedagogische vrijheid:

“Onze drie kinderen zijn in 2004 vanuit het bekostigde onderwijs overgegaan naar een particuliere school. Onze oudste dochter na 5 jaar VWO, onze andere dochter na 3 jaar VWO en onze jongste zoon na 8 jaar basisonderwijs. Géén van onze kinderen heeft ooit problemen gehad met de aangeboden lesstof. Het feit dat er van schoolkeuze geen sprake meer was na de basisschool, en onze kinderen terecht kwamen in het massale voortgezet onderwijs, waarbij persoonlijke aandacht/begeleiding niet meer aan de orde was, heeft ons doen besluiten over te stappen.”

Desondanks spelen voor veel ouders de ervaringen van hun kind op een vorige school, een niet te onderschatten rol bij de overgang naar particulier onderwijs. Deze ouders zien het particulier onderwijs vaak als een laatste alternatief voor hun kind. Wanneer we in de volgende paragraaf de motieven voor de schoolkeuze bespreken, komen we terug op de invloed die de ervaringen op eerdere scholen hebben in de keuze. We gaan dan ook in op de mate waarin dat een rol speelt.

4.3 Ouders kiezen een particuliere school

Hoewel particulier onderwijs de laatste jaren met enige regelmaat de pers haalt, hebben we in het vorige hoofdstuk gezien dat het om een vrij kleine groep leerlingen gaat, dat op een klein aantal scholen zit. Dat maakt nieuwsgierig hoe de ouders te weten zijn gekomen dat zij hun kind particuliere onderwijs kunnen laten volgen. Een op de drie ouders heeft dit van familie of kennissen gehoord (zie tabel 4.3). Media als kranten en televisie zijn voor een kwart van de ouders een informatiebron geweest. Dit is nog exclusief internet dat door een op de zes ouders genoemd wordt. Ten slotte is een achtste van de ouders door de hulpverlening op de hoogte gebracht van het bestaan van een particuliere school.

Tabel 4.3 Manier waarop ouders op de hoogte zijn geraakt van de mogelijkheid om hun kind onderwijs op een particuliere school te laten volgen (n=231)*

	Percentage
Via familie of bekenden van ons	35%
Via de media (krant, televisie, en dergelijke)	25%
Na zoeken op Internet	16%
Via hulpverlening of zorg	13%
Via de vorige (bekostigde) school	6%
Anders	25%

* De respondenten konden meer dan één antwoord geven.

Een kwart van de ouders noemt onder 'anders' aanvullende informatiebronnen:

- Bijna een derde van die ouders blijkt op enigerlei wijze betrokken te zijn geweest bij de oprichting van de school.
- Ruim een kwart van deze ouders is bekend met particulier onderwijs vanuit hun (in sommige gevallen vakmatige) interesse voor ontwikkelingen in het onderwijs.
- Er zijn verschillende (zelfhulp)stichtingen die ouders doorverwijzen, voorbeelden hiervan zijn de stichting Pharos en de Jan Steen Stichting.

Een belangrijke vraag in dit onderzoek is de vraag waarom ouders kiezen voor particulier onderwijs. We hebben de ouders een aantal motieven voorgelegd en gevraagd in hoeverre deze een rol hebben gespeeld bij de keuze van een particuliere school van hun kind. De wijze van leren of lesgeven op de school en de visie van de school op ontwikkeling van kinderen worden daarbij door (meer dan) negen van de tien ouders genoemd (tabel 4.4). De conclusie is dat vrijwel alle ouders deze twee motieven mee laten wegen in de schoolkeuze.

Op basis van de mate waarin ze een rol in de schoolkeuze hebben gespeeld, zijn ook de manier waarop de school met opvoedkundige vraagstukken omgaat, en de manier waarop een eerdere school met (leer-) problemen van het kind omging voor veel van deze ouders een belangrijke motief. Dit bevestigt het beeld dat een behoorlijk deel van de kinderen een voorgeschiedenis kent met problemen op eerdere scholen. Echter, de vragen zijn gesteld over het eerste kind van een gezin dat naar de betreffende particuliere school is gegaan. De motieven voor schoolkeuze kunnen hierbij scherper liggen dan bij kinderen die hun broer of zus volgen. Met andere woorden, we kunnen er niet zonder meer van uitgaan dat bij de schoolkeuze van bijna twee derde van *alle* leerlingen in het particulier onderwijs leerproblemen hebben meegespeeld.

Tabel 4.4 Mate waarin motieven een rol hebben gespeeld bij de schoolkeuze (n=231)

	Enigszin			
	Ja	s	Nee	NVT
Wijze van leren of lesgeven op de school (manier waarop kinderen leren: met veel vrijheid of juist onder strakke begeleiding)	95%	3%	1%	1%
Visie van de school op ontwikkeling van kinderen	90%	4%	2%	3%
De manier waarop de school met opvoedkundige vraagstukken omgaat	78%	11%	7%	5%
Manier waarop een eerdere school met (leer-) problemen van het kind omging	63%	11%	14%	12%
Maatschappijvisie van de school	55%	14%	21%	11%
Inhoud van het onderwijs op de school (soort vakken dat gegeven wordt en de lesstof die aan bod komt)	48%	15%	25%	12%
De schoolresultaten van het kind op een eerdere (bekostigde) school	44%	8%	32%	17%
De wens van het kind om naar deze school te gaan	39%	17%	30%	14%
Religieuze visie van de school	7%	2%	54%	38%
Ervaringen met oudere kinderen op een eerdere (bekostigde) school	6%	6%	47%	41%
Afstand naar school (reistijd)	1%	4%	74%	21%
Vriendjes of vriendinnetjes zaten al op de school	0%	1%	64%	35%

Dat de afstand naar school geen rol speelt, komt waarschijnlijk doordat de school vaak ver weg is; de kinderen gaan eerder ondanks de afstand naar school dan dankzij de afstand.

We hebben per schoolsoort bekeken welke motieven volgens de ouders een rol spelen bij schoolkeuze. De belangrijkste bevindingen daarbij zijn de volgende:

- De manier waarop school met opvoedkundige vraagstukken omgaat, is voor de meeste ouders met een kind op een '2-in-1-school' geen belangrijk motief.
- De manier waarop een eerdere school met de leerproblemen van het kind omging, wordt door ouders met een kind op een 'onderwijs-op-maat-school' vaker als motief genoemd.
- Maatschappijvisie van de school speelt vaker een rol bij de schoolkeuze door ouders met een kind op een school op zoek naar pedagogische vrijheid of op een school op levensbeschouwelijke grondslag.
- De rol van de inhoud van het onderwijs wordt het sterkst onderschreven door ouders met een kind op een school op levensbeschouwelijke grondslag.
- De schoolresultaten van het kind op een eerdere school is vaker een motief voor ouders met een kind op een 'onderwijs-op-maatschool' of een kind op een '2-in-1-school'.
- Ouders met een kind op een school op zoek naar pedagogische vrijheid geven het vaakst aan dat de wens van het kind om naar de school te gaan een rol speelt bij de schoolkeuze.

Naast de motieven die in de vragenlijst aan de ouders zijn voorgelegd, zijn er in een enkel geval ook andere redenen om voor een particuliere school te kiezen. Hieronder geven we daarvan een voorbeeld.

Dochter naar school op zoek naar pedagogische vrijheid:

"Onze dochter heeft op de basisschool tweemaal een klas overgeslagen en wij vonden haar te jong voor het middelbaar onderwijs. Daarom hebben we voor deze school gekozen als 'tussenjaar'."

Bij de opmerkingen aan het eind van de vragenlijst is het tussenjaar een paar keer genoemd als motief.

Uit literatuur blijkt dat de schoolkeuze door ouders veelal wordt ingegeven door de verwachte kwaliteit van de school, de bereikbaarheid van de school en de levensbeschouwing van de ouders.² In hoeverre zien we dit terug bij de ouders van leerlingen in het particulier onderwijs?

² Zie bijvoorbeeld Creten en Douterlungne (2001).

- Ouders verwachten dat het onderwijs op de particuliere school beter aansluit bij de behoefte en/of mogelijkheden van hun kind. Daarmee verwachten ze dat hun kind het beter zal doen op deze school. Het gaat dan echter niet alleen om cognitieve ontwikkeling maar ook om het geluk van hun kind. In deze zin laten deze ouders hun keuze meebepalen door de verwachte kwaliteit van het onderwijs.
- Aangezien de meeste kinderen een behoorlijke afstand moeten afleggen om op school te komen, krijgt 'afstand' binnen de schoolkeuze van deze ouders een andere lading: kinderen gaan naar de school ondanks de afstand.
- Levensbeschouwing zien we bij een deel van de ouders direct terug in de keuze voor een school op christelijke of antroposofische grondslag. Bij anderen misschien wel indirect: in het ideaal van ander onderwijs.

Bij de schoolkeuze kijken ouders vaak eerst naar de verwachte kwaliteit van de school, daarna naar de afstand tot de school en ten slotte naar de denominatie van de school ("richting").³ Ouders die voor hun kind een particuliere school hebben gekozen, kozen deze school op basis van verwachte kwaliteit, eventueel op grond van hun levensbeschouwing, en niet vanwege de afstand naar de school.

Daarnaast zien we dat de keuze van veel ouders gestuurd wordt door de mogelijkheden van hun kind. Een aanzienlijk deel van de kinderen kent immers een voorgeschiedenis met problemen op eerdere scholen. De keuze van deze ouders is dus sterk gericht op dit ene individuele kind. Het is zeker mogelijk dat deze ouders voor een ander kind een andere keuze maken (zie verder *schoolkeuze bij volgende kinderen*).

Traditioneel vernieuwingsgericht onderwijs als alternatief voor particulier onderwijs?

Veel leerlingen zijn afkomstig uit het bekostigde onderwijs (zie tabel 4.2). In paragraaf 4.2 hebben we al beschreven dat de ervaringen daar niet onverdeeld positief zijn. De vraag is nu of ouders, binnen het bekostigde onderwijs, het traditionele vernieuwingsgerichte onderwijs (bijvoorbeeld Montessori-, Dalton-, Jenaplan- of Freinet-onderwijs) beschouwen als een goed alternatief voor het particulier onderwijs. Bijna 60 procent van de ouders geeft aan dat zij de mogelijkheid serieus hebben overwogen, om een andere, traditionele vernieuwingsgerichte school binnen het bekostigde onderwijs te kiezen voor hun kind (tabel 4.5).

³ Van Kessel en Kral (1992, p. 10-11).

Tabel 4.5 Ouders hebben bij de schoolkeuze traditionele vernieuwingsgerichte schoolsoorten binnen het bekostigd onderwijs overwogen (n=224)

	Aantal	Percentage
Ouders hebben andere vernieuwingsgerichte scholen serieus overwogen	127	57%
Ouders hebben direct voor een particuliere school gekozen	97	43%

De vernieuwingsgerichte scholen lijken voor ouders met een kind op een '2-in-1-school' sowieso geen alternatief. Onderwijs op deze scholen vraagt een zekere zelfstandigheid van de leerling, en uit Weenink en De Regt (2003) weten we dat voor ouders het gebrek aan discipline van hun kind een belangrijk motief is om voor particulier voortgezet onderwijs te kiezen.

Door een combinatie van redenen hebben ouders niet voor een traditionele vernieuwingsgerichte school gekozen (tabel 4.6). Het meest genoemde argument om niet voor zo'n school te kiezen is de visie op de ontwikkeling van het kind. Veel ouders noemen ook 'andere redenen'.

Tabel 4.6 Reden waarom ouders uiteindelijk niet voor een traditionele vernieuwingsgerichte school te gekozen hebben (n=126)

	Aantal	Percentage
Een combinatie van genoemde redenen	38	31%
Visie op de ontwikkeling van kinderen	22	17%
Manier van lesgeven	11	8%
Sfeer op school	3	3%
Een te beperkt aanbod van zulke scholen in de buurt	1	1%
Lesinhoud	1	1%
Anders	50	39%

Een aantal opmerkingen onder 'anders' keren met enige regelmaat terug (in verschillende varianten). Het betreft:

- De vernieuwingsgerichte scholen sluiten onvoldoende aan bij de specifieke aanpak die het kind nodig heeft.
- De onderwijsvisie van deze scholen spreekt de ouders onvoldoende aan.
- Het kind heeft al op een dergelijke school gezeten en kwam daar niet tot zijn of haar recht.

In enkele gevallen hebben ouders hun kind wel op zo'n school aangemeld, maar is het niet op deze school aangenomen ("mijn zoon is geweigerd door de Montessorischool").

De veronderstelling dat het particulier onderwijs (en dan met name de scholen op zoek naar pedagogische vrijheid) het goed doet door de afwezigheid van bekostigde vernieuwingsgerichte scholen in de 'buurt' is dus niet waar. Het is

in veel gevallen niet het onderwijs dat de ouders zoeken voor hun kind. Ter illustratie het onderstaand citaat.

Dochter naar school op zoek naar pedagogische vrijheid:
 “Onze oudste dochter zat op een Montessorischool die op zich prima was. Deze school voldoet echter veel beter op een aantal vlakken: hoe wij denken dat kinderen leren, hoe je met elkaar een minimaatschappij opbouwt, waarin iedereen een verantwoordelijkheid heeft. Verder denken wij dat het in deze tijd, meer dan ooit, belangrijk is te weten waar je naartoe wilt en de keuzes jong te maken om je daarop voor te bereiden.”

Het vernieuwingsgerichte onderwijs wordt dus niet als een alternatief gezien, ook niet door ouders van leerlingen op scholen op zoek naar pedagogische vrijheid. Ook ouders die hun kind in het bekostigde, reguliere onderwijs door het ijs hebben zien zakken, zien geen alternatieven binnen het bekostigde onderwijs. Om te kunnen kiezen moeten er alternatieven zijn en er zijn nogal wat ouders die geen alternatieven zien.

Zoon naar ‘onderwijs-op-maatschool’:
 “Het was een bittere noodzaak, onze zoon was vastgelopen in het reguliere onderwijs en had een speciale aanpak nodig. We hadden geen enkel alternatief.”

Zoon naar ‘onderwijs-op-maatschool’:
 “De brugklas heeft hij op een bekostigde school gedaan. Daar kon onvoldoende begeleiding gegeven worden, maar werd opnieuw geconstateerd dat hij voldoende intelligent is voor het vwo. Dat bleek echter bij lange na niet uit zijn resultaten. Voor ons bleef dus niets anders over dan particulier onderwijs.”

Veel ouders menen dat ze feitelijk geen andere keuze hebben dan hun kind naar een particuliere school te sturen.

Schoolkeuze bij volgende kinderen

Twee derde van de ouders heeft naast het kind waarvoor ze vragen hebben beantwoord, nog één of meer andere kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 18 jaar. Deze gaan lang niet altijd naar dezelfde school (tabel 4.7). In totaal gaat het om 211 kinderen in deze leeftijd.

Tabel 4.7 Schoolgang van broers en zussen (n=231)

	Percentage ouders met andere kinderen 4-18 jaar	Totaal aantal broers en zussen
Kinderen gaan naar dezelfde particuliere school	30%	53
Kinderen gaan naar een andere particuliere school	9%	12
Kinderen gaan naar een bekostigde school	71%	129
Kinderen gaan niet meer naar school	8%	17

Dat veel van de broers en zussen van leerlingen in het particulier onderwijs niet naar dezelfde school gaan, onderstreept de vaststelling dat ouders die voor een particuliere school kiezen, daarbij kindspecifieke afwegingen maken (zie blz. 29). Ouders kiezen dus niet automatisch dezelfde school voor het tweede kind.

Wanneer kinderen wel naar dezelfde particuliere school gaan, zijn de afwegingen gelijk of komen ze ten minste deels overeen. Voor een deel van de ouders werkt hier ook de macht der gewoonte: een derde van de ouders kiest namelijk voor dezelfde school juist omdat een broer of zus er al op zit. Aangezien er toch al een kind naar de school gaat, zal afstand minder belemmerend werken bij de schoolkeuze.

4.4 Vergelijking van de huidige particuliere school met eerdere scholen

We hebben de ouders waarvan kinderen eerder op een andere, bekostigde school hebben gezeten, gevraagd om de huidige school met de vorige school te vergelijken op een aantal facetten die een rol (kunnen) spelen in de schoolkeuze. In grote lijnen beschouwen de ouders de overstap als een verbetering. Qua manier van lesgeven of begeleiden, visie op ontwikkeling van kinderen, contact tussen leerlingen en leraren of begeleiders, sfeer op school, communicatie met ouders en kwaliteit van de leraren of begeleiders doet de huidige, particuliere school het volgens de ouders beter dan de eerdere school of scholen (zie tabel 4.8). Minder goed komen de afstand naar school en de schoolkosten ervan af, deze beide facetten hebben echter weinig te maken met de inhoud of kwaliteit van het onderwijs op de school.

Tabel 4.8 Vergelijking van de huidige school met de eerder bezochte school (of scholen) (n=184)

	Huidige school beter	(Min of meer) gelijk	Oude school beter	Geen oordeel
Manier van lesgeven of begeleiden	91%	4%	1%	4%
Visie op ontwikkeling van kinderen	90%	5%	4%	2%
Contact tussen leerlingen en leraren of begeleiders	89%	8%	2%	1%
Sfeer op school	81%	13%	2%	5%
Communicatie met ouders	78%	19%	3%	0%
Kwaliteit van de leraren of begeleiders	77%	14%	3%	6%
Lesinhoud	56%	21%	6%	17%
Mogelijkheden voor aansluitend vervolgonderwijs	36%	33%	11%	20%
Afstand naar school (reistijd)	13%	13%	71%	3%
De schoolkosten	3%	1%	90%	6%

De gemiddelde afstand tot de school is bijna 20 kilometer. Daarbij zijn echter enorme uitschieters, zo gaat er bijvoorbeeld een kind die in de kop van Noord-Holland woont naar een school in Noord-Brabant. Voor verschillende kinderen is dan ook logies in de buurt van de school geregeld. Daarnaast zijn er verschillende gezinnen verhuisd om dichterbij de school te wonen.

Kinderen naar school op zoek naar pedagogische vrijheid:

“We hebben een half jaar lang 80 km heen en 80 km terug gereden, van huis naar school. Toen ons duidelijk werd dat de school beviel heb ik mijn baan opgezegd en zijn we verhuisd, mijn man rijdt nu heen en weer.”

De praktische nadelen van de particuliere scholen (ver en duur) lijken tenietgedaan te worden door de kwaliteit van de school.

Zoon naar 'onderwijs-op-maatschool':

“We zijn begonnen met de gedachte om het een jaar aan te kijken en dan weer een nieuwe school te zoeken voor onze zoon, maar inmiddels denken we dat we hem hier niet meer weg halen.”

Dit betekent overigens niet dat de ouders blij zijn met de kosten.

Kind naar school op zoek naar pedagogische vrijheid:

“Ik heb niet gekozen voor een particuliere school, ik heb gekozen voor een bepaalde vorm van onderwijs. Ik zou erg graag willen dat deze school ook bekostigd wordt door de overheid!

Kind naar 'onderwijs-op-maatschool':

“We realiseren ons, dat particulier onderwijs geld kost. We vinden het echter onredelijk dat we de leerlinggebonden financiering niet als tegemoetkoming in de hoge kosten ontvangen.”

Conclusies schoolkeuze door ouders

1. 86 procent van de ouders heeft een kind dat eerst op een bekostigde school heeft gezeten. Een deel van hen heeft daar slechte ervaringen opgedaan, die een belangrijke rol spelen in de keuze voor particulier onderwijs.
2. Andere belangrijke motieven om voor een particuliere school te kiezen, zijn de wijze van leren of lesgeven op de school, de visie van de school op ontwikkeling van kinderen en de manier waarop de school met opvoedkundige vraagstukken omgaat.
3. Ouders zien het reguliere vernieuwingsgerichte onderwijs niet als alternatief voor de door hun gekozen particuliere school.
4. Ouders beschouwen de overstap van een bekostigde school naar een particuliere school doorgaans als een verbetering, ondanks de afstand en de hoge ouderbijdrage.

5 WAAROM LEERLINGEN ZELF VOOR EEN PARTICULIERE SCHOOL KIEZEN

In het vorige hoofdstuk hebben we gekeken naar de motieven van ouders om een reguliere school te kiezen voor hun kind. In dit hoofdstuk gaan we in op de motieven van de leerlingen zelf. Daarbij gebruiken we informatie uit de vragenlijsten die we onder leerlingen van 11 jaar en ouder hebben uitgezet. Opnieuw hebben we de resultaten van de vragenlijst zijn gewogen naar 'schooltype'.¹ Vergelijkbaar met het hoofdstuk van de ouders beginnen we met een korte paragraaf waarin we stilstaan bij de vraag welke leerlingen de vragenlijst hebben ingevuld.

5.1 Welke leerlingen hebben gerepsondeerd?

Van de 379 vragenlijsten die we via de scholen onder leerlingen van 11 jaar en ouder hebben laten verspreiden, zijn er 112 ingevuld teruggekomen. Aangevuld met 11 vragenlijsten die op internet zijn ingevuld, komt de respons op 123 vragenlijsten. Hiervan zijn er 6 ingevuld door 10-jarigen. In tabel 5.1 geven we de verdeling van de leerlingen over de verschillende schoolsoorten.

Tabel 5.1 Respons leerlingen naar schoolsoort (n=123)*

	Aantal
Leerling zit op een school op zoek naar pedagogische vrijheid	59
Leerling zit op een school op levensbeschouwelijke grondslag	26
Leerling zit op een 'onderwijs-op-maatschool'	30
Leerling zit op een '2-in-1-school'	8

* We presenteren hier de ongewogen verdeling.

De gemiddelde leeftijd van de kinderen die de vragenlijst hebben ingevuld, is 14 jaar. Toen zij voor het eerst naar de particuliere school gingen, was hun gemiddelde leeftijd ongeveer 12 jaar. Ze hebben dus gemiddeld 2 jaar particulier onderwijs achter de rug. De huidige leeftijd varieert van 10 tot 21 jaar.

Ongeveer twee derde van de leerlingen gaat naar een school die zowel basis- als voortgezet onderwijs aanbiedt. Van de resterende leerlingen gaat 12 procent naar een school die alleen basisonderwijs aanbiedt en 22 procent naar school die alleen voortgezet onderwijs aanbiedt. Aangezien we alleen leerlingen van 11 jaar en ouder gevraagd hebben om de vragenlijst in te vullen, is deze verschuiving ten opzichte van de responderende ouders te verwachten.

¹ Voor een analyse van de respons zie bijlage 2.

Een kwart van de leerlingen die de vragenlijst hebben ingevuld, heeft één of meer broers of zussen die naar dezelfde particuliere school gaan als de leerling zelf (tabel 5.2). In totaal hebben ze 185 broers en zussen. De meeste broers en zussen gaan naar een andere school.

Tabel 5.2 Schoolgang van broers en zussen (n=123)

	Percentage leerlingen met broers of zussen 4-18 jaar	Totaal aantal broers en zussen
Broers of zussen gaan naar dezelfde particuliere school	25%	41
Broers of zussen gaan naar een andere school	62%	87
Broers of zussen gaan nog niet naar school	6%	7
Broers of zussen gaan niet meer naar school	28%	50

Een groot deel van de leerlingen heeft broers of zussen die naar een andere school gaan. Dit is opnieuw een aanwijzing dat kindspecifieke afwegingen een erg sterke rol spelen in de keuze voor particulier onderwijs (zie ook paragraaf 4.3).

5.2 Leerlingen kiezen een particuliere school

Volgens de meeste leerlingen zijn zij samen met hun ouders tot de keuze voor de huidige school gekomen (tabel 5.3). Bij een op de zes leerlingen hebben de ouders voor de particuliere school gekozen.

Tabel 5.3 Degene die volgens de leerling vooral voor de huidige school gekozen heeft (n=122)

	Aantal	Percentage
Vooraf leerling zelf heeft voor deze school gekozen	36	30%
Vooraf ouders van de leerling hebben voor deze school gekozen	19	15%
Leerling en ouders hebben samen voor deze school gekozen	67	55%

Misschien niet erg verrassend blijkt na uitsplitsing dat:

- Leerlingen die naar een school gaan die louter voortgezet onderwijs aanbiedt vaker zelf die keuze hebben gemaakt.
- De keuze voor een school op levensbeschouwelijk grondslag en in mindere mate een 'onderwijs-op-maatschool' maken naar verhouding vaker de ouders.

De leerlingen die zelf bij de schoolkeuze betrokken zijn geweest, hebben we gevraagd welke redenen ze daarbij belangrijk vinden. De redenen die de meeste leerlingen belangrijk vinden, zijn de manier waarop leraren of begeleiders met leerlingen omgaan op school, de manier waarop lesgegeven wordt op school, de manier waarop leerlingen met elkaar omgaan op school en de ervaringen die de leerling had op een vorige school (tabel 5.4).

Tabel 5.4 Redenen die leerling belangrijk vindt bij hun keuze voor de particuliere school (n=117)

	Wel belangrijk	Niet belangrijk	Speelde geen rol
De manier waarop leraren of begeleiders met leerlingen omgaan op school	97%	0%	3%
Manier waarop lesgegeven wordt op school	93%	0%	7%
De manier waarop leerlingen met elkaar omgaan op school	84%	12%	5%
Ervaringen die leerling had op een vorige school	79%	11%	10%
Het soort vakken dat op school gegeven wordt	56%	19%	25%
Het gebouw waarin de school gevestigd is	33%	44%	23%
Het totaal aantal leerlingen op school	30%	44%	25%
Ouders wilden graag dat leerling naar deze school zou gaan	27%	27%	46%
Afstand naar school (reistijd)	14%	65%	21%
Leerling kende al andere kinderen op deze school	9%	21%	70%
Een broer of zus zat al op deze school	2%	21%	77%

Ook hier hebben we weer uitgesplitst naar schooltype (PO/VO) en schoolsoort. De bevindingen zijn:

- De manier waarop leerlingen met elkaar omgaan, is minder belangrijk voor leerlingen van een school die alleen voortgezet onderwijs aanbiedt.
- Ervaringen op vorige scholen worden vaker belangrijk genoemd door leerlingen van 'onderwijs-op-maatscholen'. Leerlingen van scholen op zoek naar pedagogische vrijheid vinden dit weer vaker geen belangrijke reden.
- Het soort vakken dat op school gegeven wordt, vinden leerlingen van scholen op levensbeschouwelijke grondslag vaker een belangrijke reden.
- Leerlingen van deze scholen geven ook vaker aan dat de ouders graag wilden dat zij naar deze school op levensbeschouwelijke grondslag gingen. Leerlingen van scholen op zoek naar pedagogische vrijheid noemen dit weer het minst als een belangrijke reden om voor een school te kiezen.

Hoewel de antwoordcategorieën in de oudervragenlijst verschilden met die in de leerlingenvragenlijst, kunnen we vaststellen dat veel leerlingen evenals hun ouders:

- De manier waarop lesgegeven wordt op school, een motief vonden om voor een particuliere school te kiezen.
- Eerdere ervaringen in het onderwijs (“manier waarop eerdere school met leerproblemen van hun kind omging”) mee hebben laten wegen in de keuze.

Een vijfde van de leerlingen meent dat zij al veel van de school wisten, voordat zij naar deze school toegingen (tabel 5.5). Een derde van de leerlingen wist er echter nog weinig of niets van.

Tabel 5.5 Bekendheid van de leerling met de school voor hij of zij naar deze school ging (n=120)

	Aantal	Percentage
Leerling wist al veel van de school	24	20%
Leerling wist wel wat van de school, maar zeker niet alles	57	48%
Leerling wist weinig van de school	36	30%
Leerling wist eigenlijk niets van de school	3	3%

5.3 Vergelijking van de huidige particuliere school met eerdere scholen

Bijna alle leerlingen van 11 jaar en ouder hebben eerder op een andere school gezeten (tabel 5.6). Slechts een enkeling is direct naar de particuliere school gegaan. Dit is te herleiden tot de leeftijd van de responderende leerlingen: hoe ouder de leerling, hoe groter de kans dat hij of zij eerst op een andere school heeft gezeten.

Tabel 5.6 Leerlingen heeft voor de huidige school eerst op een andere school gezeten (n=120)

	Aantal	Percentage
Leerling heeft eerder op een andere school gezeten	117	98%
Leerling heeft niet op een andere school gezeten	3	3%

Het onderwijs op de eerdere scholen is volgens de meeste leerlingen niet vergelijkbaar met het onderwijs op de huidige school (tabel 5.7).

Tabel 5.7 Onderwijs op vorige scholen is vergelijkbaar met onderwijs op huidige school (n=117)

	Aantal	Percentage
Onderwijs op de vorige school is vergelijkbaar met onderwijs op huidige school	5	4%
Onderwijs op de vorige school is <u>niet</u> vergelijkbaar met onderwijs op huidige school	112	96%

De onvrede onder de leerlingen over de vorige scholen is groot. Bijna driekwart van de leerlingen stelt dat ze het niet naar hun zin had op de vorige school (tabel 5.8). Dit verklaart de rol die de ervaringen van de leerlingen op de vorige school (of scholen) spelen, in de keuze voor een particuliere school (zie daarvoor tabel 5.4). Bijna 80 procent van de leerlingen stelt immers dat deze belangrijk waren bij de schoolkeuze.

Tabel 5.8 Leerling had het naar zijn of haar zin op de vorige school (n=115)

	Aantal	Percentage
Leerling had het naar zijn of haar zin op de vorige school	26	23%
Leerling had het niet naar zijn of haar zin op de vorige school	89	77%

Gezien de vorige tabel is het niet vreemd dat bijna 90 procent van de leerlingen de huidige school ook het prettigst vindt (tabel 5.9).

Tabel 5.9 School die leerling het prettigst vindt (n=117)

	Aantal	Percentage
Leerling vindt huidige school het prettigst	102	87%
Leerling vindt vorige school het prettigst	0	0%
Leerling vindt beide scholen prettig	15	13%

We hebben de leerlingen gevraagd wat ze op de huidige school beter vinden dan op de vorige school. Daarbij konden ze meer antwoorden aankruisen. Het resultaat staat in tabel 5.10. De manier waarop leraren en begeleiders met kinderen omgaan en de manier waarop lesgeven wordt, springen eruit. Ongeveer negen van de tien leerlingen vinden dit beter op de huidige school. Wanneer de leerlingen een kenmerk niet hebben aangekruist, betekent dat niet automatisch dat ze het slechter vinden op de huidige school, de waardering kan ook gelijk zijn.

Tabel 5.10 Wat leerlingen beter vinden aan de huidige school (n=117)

	Aantal	Percentage
De manier waarop leraren en begeleiders met kinderen omgaan	106	91%
De manier waarop lesgeven wordt	104	89%
De manier waarop kinderen met elkaar omgaan	75	64%
Het gebouw waarin school gevestigd is	57	49%
Het totaal aantal kinderen dat op school zit	55	47%
Het soort vakken dat op school gegeven wordt	47	40%
De reistijd naar school	10	9%

De belangrijkste resultaten van het uitsplitsen zijn:

- De manier waarop kinderen op school met elkaar omgaan, is minder vaak aangekruist door leerlingen van scholen die voortgezet onderwijs aanbieden.
- Het aantal kinderen dat op de huidige school zit, is volgens leerlingen van scholen op zoek naar pedagogische vrijheid minder vaak beter dan op hun oude school.
- Leerlingen van scholen die voortgezet onderwijs aanbieden, vinden het soort vakken dat gegeven wordt minder vaak beter op de huidige school.

Achterop de vragenlijst konden leerlingen opmerkingen kwijt over particulier onderwijs. De meeste leerlingen hebben hiervan gebruikgemaakt om hun situatie op de huidige school te vergelijken met hun situatie op de vorige school. Ter illustratie van bovenstaande bevindingen geven we hieronder een paar voorbeelden van wat leerlingen geschreven hebben.

Leerling van school op zoek naar pedagogische vrijheid:

Op deze school mag ik mezelf zijn en gaat iedereen veel respectvoller met elkaar om. Zowel begeleiders als studenten, we zijn allemaal gelijk. Ik vond het vroeger helemaal niet leuk om naar school te gaan. Nu heb ik een hekel aan vakanties en kijk ik uit naar een schooldag. Op mijn vorige school werd ik depressief. Nu ben ik een gelukkig mens.

Leerling van school op zoek naar pedagogische vrijheid:

Op mijn vorige school had ik last van hoofdpijn, buikpijn, enzovoort. Ook vond ik het herhalen van vakken erg vervelend, omdat ik het al kon na de eerste keer. Ik was altijd ongeveer de sloomste, maar dat kwam niet omdat ik het niet snapte, maar juist omdat ik het al wel snapte. Alleen mijn leraren begrepen dat niet.

Leerling van 'onderwijs-op-maatschool':

Ik denk dat niet alle kinderen geschikt zijn voor regulier onderwijs. Sommigen werken beter en harder in het particuliere onderwijs, met wat meer vrijheid. De sfeer is er ook totaal anders: je leraren zien je niet meer als de boeman en ook andersom niet. Voor de rest leert het hier prettiger en als je iets niet begrijpt, krijg je gewoon alleen uitgelegd wat je niet begrijpt en dat scheelt weer tijd. Zo leer je hard doorwerken. Op een gewone school ben je ook veel tijd kwijt aan allerlei dingen zoals lesuitval, het wisselen van klassen en gezellig met je buurman praten. Voor mij werkt een particuliere school een stuk beter dan het gewone onderwijs.

Conclusies schoolkeuze door leerlingen

- 1. 85 procent van de leerlingen heeft zelf of samen met hun ouders voor een particuliere school gekozen.*
- 2. De redenen die de meeste leerlingen belangrijk vinden bij de keuze voor deze particuliere school, zijn de manier waarop leraren of begeleiders met leerlingen omgaan op school, de manier waarop lesgegeven wordt op school, de manier waarop leerlingen met elkaar omgaan op school en de ervaringen die de leerling had op een vorige school.*
- 3. Veel leerlingen hadden het op de vorige school (of scholen) niet naar hun zin. De meeste van hen vinden het op de huidige school prettiger.*

LITERATUURLIJST

- Creten, Hilde en Mia Douterlunghe (2001)
PRO5: Schoolkeuze van ouders en leerlingen in het basis- en secundair onderwijs in relatie tot opleidingsniveau en levensbeschouwing van de ouders. Leuven: Hoger instituut voor de arbeid (Katholieke Universiteit Leuven).
- Herweijer, Lex en Ria Vogels (2004)
Ouders over opvoeding en onderwijs. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Inspectie voor het Onderwijs (2005)
Proeve van een toezichtkader niet bekostigd primair onderwijs. Utrecht: Inspectie voor het Onderwijs.
- Karsten, Sjoerd, Jaap Roeleveld, Guuske Ledoux, Charles Felix en Dorothé Elshof (2002)
Schoolkeuze in een multi-etnische samenleving. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Kessel, Nico van en Marijke Kral (1992)
Trouw en ontrouw bij schoolkeuze. De richtingentrouw bij de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs. Nijmegen: ITS.
- Verheij, Olaf, Ton Klein en Rob Hoffius (2005)
De omvang van het particulier onderwijs in Nederland. Leiden: Research voor Beleid.
- Weenink, Don en Ali de Regt (2003)
Particulier voortgezet onderwijs in Nederland: wie kiest ervoor en waarom? *Mens en Maatschappij, jaargang 78, nr. 2*: 100-118.
- Diverse artikelen in NRC Handelsblad, De Volkskrant en Trouw

BIJLAGEN

BIJLAGE 1**PARTICULIERE SCHOLEN IN NEDERLAND**

1	De Ruimte	Soest
2	Anfortas Staatsvrije Vrije School	Breda
3	Aventurijn	Loenen
4	Boerderijschool	't Zandt
5	De Ceder	Waddinxveen
6	De Vrijborch	Vught
7	De Kleine Wijzer	Udenhout
8	De Nieuwe School	Amsterdam
9	De Ontdekking Salland (Iederwijs)	Lemelerveld
10	Eigenwijs	Renkum
11	Iederwijs Castricum	Castricum
12	Iederwijs Lopik	Lopik
13	Iederwijs Schaijk Oss	Schaijk
14	Iederwijs Someren	Someren
15	't Raakpunt	Gilze
16	Aquariushoeve	Nieuwleusen
17	Iederwijs Betuwe	Tiel
18	Iederwijs Deventer	Deventer
19	Iederwijs Utrechtse Heuvelrug	Driebergen- Rijsenburg
20	De Volle Vaart	Elst
21	Instituut Westvoorne	Rockanje
22	Lafayette	Amsterdam
23	Maupertuus	Bosch en Duin
24	Iederwijs Slochteren	Kolham
25	Stichting Centrum voor Creatief Leren/ GAAF	Sterksel
26	Basischool Timótheüs	Oosterend
27	Vragenderwijs	Rijswijk (ZH)
28	Wonderwijs (Netwerk Iederwijs Nederland)	Loenen
29	Het Open Venster ¹	Den Haag
30	De Werfklas	Culemborg
31	De Vallei	Renkum
32	Iederwijs Leeuwarden	Leeuwarden

¹ Het open Venster is onderdeel van de Haagse Scholen Vereniging (HSV) en beschouwt zichzelf niet als particuliere school. De school is meegenomen in het bepalen van het leerlingenaantal. Ouders en leerlingen van deze school hebben echter geen vragenlijsten gekregen.

33	Het Kristal (Iederwijs Twente)	Borne (Azelo)
34	De Amsterdamse school	Amsterdam

Deze lijst is exclusief de particuliere onderwijsinstellingen die op basis van artikel 56 erkend zijn door het Ministerie van OCW (bijvoorbeeld Luzac en Erasmus College).

BIJLAGE 2

Responsanalyse ouders en leerlingen

Tabel B2-1 Responsanalyse ouders (n=231)

	Aantal retour	Percentage retour	Percentage populatie*
Kind op een school op zoek naar pedagogische vrijheid	126	55%	35%
Kind op een school op levensbeschouwelijke grondslag	52	23%	13%
Kind op een 'onderwijs-op-maatschool'	45	19%	23%
Kind op een '2-in-1-school'	8	3%	29%
Totaal	231	100%	100%

* Aantal gecorrigeerd naar hele populatie (dus inclusief scholen die hebben geweigerd vragenlijsten uit te zetten).

Tabel B2-2 Responsanalyse leerlingen van 11 jaar en ouder (n=123)

	Aantal retour	Percentage retour	Percentage populatie*
Leerling van een school op zoek naar pedagogische vrijheid	59	48%	33%
Leerling van een school op levensbeschouwelijke grondslag	26	21%	8%
Leerling van een 'onderwijs-op-maatschool'	30	24%	19%
Leerling van een '2-in-1-school'	8	7%	40%
Totaal	123	100%	100%

* Aantal gecorrigeerd naar hele populatie (dus inclusief scholen die hebben geweigerd vragenlijsten uit te zetten).

Uit de tabellen blijkt dat zowel bij ouders als bij leerlingen de respons geen juiste weergave is van de hele populatie ouders en leerlingen. Eén van de schoolsoorten (de '2-in-1-scholen') blijft bijvoorbeeld sterk achter, terwijl anderen in de respons 'oververtegenwoordigd' zijn. De consequentie is dat we bij zowel de ouder- als de leerlingenvragenlijst een wegen naar 'schoolsoort' hebben moeten toepassen, om recht te doen aan de werkelijke verhouding. Om de weegfactor binnen aanvaardbare grenzen¹ te houden, hebben we bij de weging de respondenten van '2-in-1-scholen' samengevoegd met de respondenten van 'onderwijs-op-maatscholen'. Dit was de meest logische

¹ Dat wil zeggen een correctie die zo goed mogelijk recht doet aan de verhoudingen en tegelijk zo klein mogelijk is.

optie omdat, ondanks voorkomende verschillen, deze twee schoolsoorten (en motieven bij de schoolkeuze voor een school uit deze categorieën) het meest op elkaar lijken.